

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Cestou dialogu

Pojetí víry v díle Tomáše Halíka

Bakalářská práce

Matouš Zemek

Katedra filosofie a teologie
Vedoucí práce: Mgr. Petr Jandejsek, M.A.
Studijní program: B7508 - Sociální práce
Obor: Pastorační a sociální práce

Praha 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto písemnou bakalářskou práci s názvem *Cestou dialogu: Pojetí víry v díle Tomáše Halíka* napsal samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti ke studijním účelům.

V Praze dne 7. 5. 2015

Matouš Zemek

.....

Bibliografická citace

Cestou dialogu: Pojetí víry v díle Tomáše Halíka: bakalářská práce /

Matouš Zemek; vedoucí práce: Petr Jandejsek. Praha 2015. 58 s.

Anotace

Tato práce má za cíl popsat dvě základní myšlenky Tomáše Halíka v jeho díle – vztah víry a nevíry a mezináboženský dialog. Popis je založen na základě analýzy primární literatury za pomoci literatury sekundární. Práce má pět kapitol, přičemž první se věnuje kontextu Halíkova života. Popisuje, které události v jeho životě na něj měly vliv se zaměřením na souvislosti s jeho dílem. Druhá kapitola se již věnuje vztahu víry a nevíry v Halíkově pojetí. Třetí kapitola se věnuje tématu mezináboženského dialogu. Pro zpřesnění a doplnění popisu Halíkových myšlenek je ve čtvrté kapitole uveden rozhovor s ním, zaměřený na cíl této práce. Vše je shrnuto v páté kapitole, která znovu připomíná Halíkovy hlavní myšlenky v oblastech vztahu víry a nevíry a mezináboženského dialogu.

Klíčová slova

Tomáš Halík, víra a nevíra, mezináboženský dialog

Annotation

Through Dialogue: The Conception of Faith in the Work of Tomáš Halík

The object of this thesis is to describe two basic thoughts in the work of Tomáš Halík – the relationship of faith and disbelief and the interreligious dialogue. The description is based on analysis of the primary literature with an assistance of the secondary literature. The thesis has five chapters while the first chapter is focused on the context of Halík's life. It describes which events influenced him with focus on the connection with his work. The second chapter is focused on the relationship of faith and unbelief in Halík's view. The third chapter includes the area of the interreligious dialogue. For a specification and a completion of Halík's thoughts in this thesis, there is an interview with Tomáš Halík in the fourth chapter, which is focused on the object of this thesis. All is summarized in the fifth chapter which brings back the main thoughts of Tomáš Halík in the areas of the relationship of faith and unbelief and the interreligious dialogue.

Keywords

Tomáš Halík, faith and unbelief, interreligious dialogue

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu této práce Mgr. Petru Jandějskovi, M. A. za jeho cenné rady a připomínky a za čas, který věnoval konzultacím. Také bych rád poděkoval panu profesoru PhDr. Tomáši Halíkovi, PhD. za čas, který věnoval konzultaci mé práce a především rozhovoru pro účel této práce. Děkuji mu za svolení k umístění rozhovoru do mé práce.

Obsah

Úvod	7
1. Život Tomáše Halíka.....	8
1.1 Dětství.....	8
1.2 Dospívání a konverze.....	10
1.3 První roky po konverzi	11
1.4 Cesta ke kněžství	15
1.5 Desetiletí duchovní obnovy národa	17
1.6 Po roce 1989	18
2. Vztah víry a nevíry v díle Tomáše Halíka.....	20
2.1 Halíkovo chápání víry a nevíry.....	20
2.2 Ateismus jako vztah k Bohu	22
2.3 Oslovit Zachea	25
3. Mezináboženský dialog.....	30
3.1 Setkání s jinými kulturami	30
3.2 Mezináboženský dialog jako prostředek porozumění.....	31
3.3 Dialog versus misie.....	33
3.4 Univerzalita křesťanství versus dialog.....	35
4. Rozhovor s Tomášem Halíkem	40
5. Shrnutí	53
Závěr.....	57
Seznam literatury	58

Úvod

Cílem této práce je pokusit se vystihnout některé základní myšlenky v díle Tomáše Halíka, popsat je, zamyslet se nad nimi a pokusit se je zasadit do praxe života z víry. Tato práce se věnuje především dvěma základním oblastem v díle Tomáše Halíka, kterými jsou vztah víry a nevíry a mezináboženský dialog. Téma této práce jsem zvolil proto, že jsem se chtěl blíže seznámit s dílem autora, který byl mimo jiné nedávno oceněn Templetonovou cenou. Práce je psána z pozice křesťana. Praxe, kterou popisuje, by proto měla být impulzem především pro církev. Ačkoli jsou cílovou skupinou křesťané, přínosem tato práce jistě může být každému. To už záleží na čtenáři.

Práce je rozčleněna do pěti kapitol. V první kapitole, kde je Tomáš Halík představen jako osobnost, se budeme zabývat událostmi jeho života, které na něj měly vliv a v důsledku i na jeho dílo. Ve druhé kapitole se již budeme věnovat vztahu víry a nevíry. Třetí kapitola přináší vhled do mezináboženského dialogu z Halíkova pohledu. Ve čtvrté kapitole je zde zařazen také autorův rozhovor s Tomášem Halíkem, který doplňuje popis jeho díla v této práci. Nakonec následuje shrnutí, ve kterém se ohlédneme zpět a pokusíme se znovu vystihnout, co podle Halíka znamená věřit a jaké to má důsledky pro náš praktický život.

Dílu Tomáše Halíka už se několik lidí věnovalo. Mezi nimi například v bakalářské práci Lenka Bártová, Jan Vašíček, Tereza Skřivanová, Kamil Vystavěl, Veronika Hudcová, v jiných dílech pak například Denisa Červenková, Tomasz Dostatni, Pavel Hošek, Jan Jandourek, Martin Kočí a další.

1. Život Tomáše Halíka

Tato kapitola uvádí práci do kontextu Halíkova života. Každá podkapitola se věnuje jednomu životnímu období. Ukážeme si, které zkušenosti nakonec využil ve svém díle. Chce-li člověk porozumět dílu, měl by se nejprve pokusit lépe poznat jeho autora. Pokud by se některá událost z jeho života nestala, nebyl by Tomáš Halík tím, kým je, a jeho dílo by ve výsledku vypadalo jinak. Proto jsou zde uvedeny i události, které nemusí s Halíkovým dílem souviset přímo. Jedná se však o události, které jeho život významně ovlivnily. V této kapitole jsem čerpal především z rozhovorů Jana Jandourka s Tomášem Halíkem v knize *Ptal jsem se cest*.

1.1 Dětství

Tomáš Halík se narodil 1. 6. 1948 v Praze. Je jediným synem Miroslava a Marie Halíkových. Otec Miroslav se velmi zabýval dílem Karla Čapka. Pracoval jako knihovník v pražské Městské knihovně a po Čapkově smrti byl pověřen uspořádáním jeho literární pozůstalosti. Ta byla tak rozsáhlá, že se její uspořádání stalo pro Miroslava Halíka celoživotním úkolem. Byl také předsedou Společnosti bratří Čapků, měl tedy styky s tehdejšími pražskými intelektuály. Do okruhu rodinných přátel tehdy patřili například Zdeněk Bořek Dohalský, Olga Scheinpflugová, František Hrubín, Vladimír Holan, Jaroslav Seifert, Jiří Langer, Adolf Hoffmeister, František Krupka a další.¹ Tomáš Halík tedy odmalička vyrůstal v intelektuálním prostředí.

Když se narodil, jeho rodiče již byli pokročilého věku (otci bylo skoro padesát a matce čtyřicet pět). Ze sourozenců rodičů pouze jeden z bratrů matky měl jediného syna. Tomáš Halík tedy vyrůstal ve světě dospělých. Matka pomáhala otci s jeho prací, ale většinu času věnovala právě výchově Tomáše. Podle

¹ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 19

svých slov ve svém dětství nijak nestrádal.² Velký vliv na Tomáše měl strýc Josef, matčin bratr. Byl bezdětný, a proto svou pozornost věnoval cele Tomášovi a mnoho ho naučil. Strýc Josef pro něj byl v dětství velkým vzorem, ztělesněním ideálu rytířství, který byl v Tomášově životě stěžejním.³

Jako traumatizující popisuje Tomáš Halík rok, kdy byl nucen navštěvovat mateřskou školu.⁴ Vzhledem k tomu, že do té doby trávil svůj život ve světě dospělých, který si oblíbil, a s ostatními dětmi si nerozuměl, prostředí mateřské školy na něj působilo velmi negativně. Kromě toho, že si s dětmi neměl co říct a nebavilo ho to tam, velmi těžko snášel tamější uniformitu a společný řád. Poukazuje na to, že jeho hluboký odpor k uniformitě, kolektivismu a socialismu má své kořeny právě v tomto období.⁵ Dále uvidíme, že ve svém díle se zejména v souvislosti s jinými náboženstvími nestaví k pluralitě negativně, ale přijímá ji. Ve zvládnutí tohoto období mu pomáhalo „inteligentní a pozorné rodinné prostředí,“ které v něm probudilo „vášeň pro přemýšlení.“⁶ I tak pro něj zůstává toto období jedním z nejtěžších v jeho životě. Zde tedy můžeme vidět základ jeho uvažování o světě, který ho obklopuje.

Ačkoli rodiče nebyli vyloženě ateisté, k církvi se nehlásili a dokonce mnohdy stáli v opozici vůči ní, stejně jako mnoho lidí za první republiky, včetně strýce Josefa. Přesto rodiče nechali Tomáše pokřtít. Tomáš Halík popisuje situaci rodičů jako „plachou zbožnost.“⁷ Tento termín Halík používá i ve svém díle, kde tak označuje situaci lidí, kteří náboženství sice odmítají, ale náboženské hodnoty mají zakořeněné ve svém životě.⁸ I přes vzdor rodičů vůči církvi vycházely jejich hodnoty z křesťanství. S tím se tehdy Tomáš setkal jen jako

² JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s.17

³ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s.18

⁴ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s.20

⁵ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 20

⁶ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 20

⁷ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 21

⁸ HALÍK, Tomáš. *Co je bez chvění, není pevné: labyrintem světa s vírou a pochybností*. s. 211

s „kulturním objektem.“⁹ Později uvidíme, že právě kulturu vidí Halík jako jeden z klíčových nástrojů dialogu víry a nevíry.

V době, kdy navštěvoval základní školu, velmi rád psal. Jeho hlavní zájem se týkal historie, konkrétně období husitství. Začal se pokoušet o psaní historických románů. Otec jeho snahu velmi podporoval a v jeho práci mu často pomáhal. Uvedl ho tak do systému vědecké práce.¹⁰ Toho Tomáš později velmi využil nejen pro své vědecké práce, ale také ve svém literárním díle, kterým se obrací především na lidi hledající.

1.2 Dospívání a konverze

Na střední škole se začal zajímat o filosofii, inspirován Čapkem a Masarykem. Nakonec se tedy rozhodl studovat po maturitě nikoli historii, ale sociologii a filosofii. Občas se zúčastňoval nepovolených studentských majálesů, které někdy přerostly až v demonstrace. Dával však přednost tichému protestu formou soukromého studia filosofie.¹¹ Právě v té době také začal uvažovat o smyslu života. Díky svému protestu vůči komunismu začal studovat také zakázané autory, mezi nimi i křesťanské.

S jedním kamarádem začal navštěvovat koncerty u svatého Jakuba. To ho dovedlo ke kulturnímu zájmu o církve a křesťanství. V té době se mu doneslo, že v chrámu Matky Boží před Týnem káže zajímavý kněz. Začal tedy onen chrám navštěvovat, zprvu jen kázání, později zůstával na celé mše. P. Jiří Reinsberg, o kterém je řeč, měl na Tomáše Halíka značný vliv. Probudil v něm hlubší zájem o křesťanskou víru.

V té době začal Tomáš Halík studovat bibli a v severních Čechách podnikl soukromou pouť na jedno bývalé poutní místo s úmyslem rozhodnout se, zda

⁹ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 21

¹⁰ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 26

¹¹ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 31

v Boha věří, nebo ne. Ve své knize *Vzdáleným nablízku* popisuje, že právě dírami ve střeše tohoto kostela poprvé spatřil Boha. Proto se neděsí ani děr ve střeše církve, jak obrazně pojmenovává její chyby.¹² Od té doby se považoval za člena katolické církve. Začal navštěvovat mše, přičemž nejradši navštěvoval Týnský chrám. Tvrdí, že za jeho konverzi nestojí žádný konkrétní člověk (i přes vliv otce Reinsberga), ale že vedla spíše cestou uvažování a četbou knih.¹³

Bylo to kolem jeho osmnácti let, kdy se zároveň rozhodoval o zaměření pomaturitního studia. V knize *Ptal jsem se cest* vypráví, jak ho jednou v hospodě jakýsi pán inspiroval ke studiu sociologie, když ho k tomu zcela neočekávaně vyzval.¹⁴ Když se nad tím vážněji zamyslel, dospěl k názoru, že právě sociologie a filosofie jsou obory, jejichž objekty zkoumání jsou ve shodě s jeho zájmy. Jeho sociologické vzdělání mu později pomáhalo dívat se na věci spojené s vírou ve vztahu ke společnosti. To je cenné zvláště, když se věnuje fenoménu dialogu, jehož zpracování v Halíkově díle se budeme věnovat i v této práci.

1.3 První roky po konverzi

V počátcích jeho duchovní cesty ho inspiroval a vedl mimo Jiřího Reinsberga také kněz Antonín Mandl, který pro něj byl velkým vzorem. Mezi další kněze, kteří ho ovlivnili, patřil Bonaventura Bouše, Alexandr Heidler, Josef Zvěřina, Oto Mádr a dominikán Jaromír Vinklárek.

V roce 1967 se Tomáš Halík dostal poprvé na Západ. Sám sebe označuje za západního člověka, jeho první cesta pro něj však byla spíše nepříjemným

¹² HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku: vášeň a trpělivost v setkání víry s nevírou*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, 252 s. ISBN 978-80-7106-907-2. s. 28, 71

¹³ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 35

¹⁴ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 36

zážitkem.¹⁵ Jednalo se o studentský výměnný pobyt na univerzitě v Tilburgu v Holandsku. Bylo tehdy krátce po Druhém vatikánském koncilu a v Holandsku panovala atmosféra uvolnění a různých pastoračních pokusů v duchu koncilu. Na Halíkův vkus bylo uvolnění až moc velké. Zažil tehdy kulturní šok. Po návratu do Československa se na čas přiklonil ke konzervativnímu směru, který Druhý vatikánský koncil odsuzoval. Zpětně Halík tento směr spíše kritizuje, avšak hodnotí tuto zkušenost jako cennou pro porozumění těm, kteří tento postoj zastávají.¹⁶ Jak později uvidíme, podobný postoj, tedy „vidět svět očima druhých“¹⁷, tvoří jednu ze základních myšlenek jeho díla.

V roce 1968 se politická situace se uvolňovala a na filosofickou fakultu se smělo vrátit mnoho profesorů. Tomáše Halíka velmi ovlivnil například profesor Jan Patočka, kterého zmiňuje jako jednoho ze dvou nejvýznamnějších životních učitelů společně s Josefem Zvěřinou. Zatímco Patočka ho uvedl do Husserlovy fenomenologie a Heideggerovy ontologie, Zvěřina do Rahnerovy teologie.¹⁸ Ve svém díle se Halík dotýká například Rahnerova pojmu „anonymní křesťané“.¹⁹ V knize *Divadlo pro anděly* zmiňuje, že to byl právě Josef Zvěřina, kdo ho uvedl do přesvědčení, že jádrem katolicismu je zásada „nejen, ale i“.²⁰ To pro Halíka bylo velmi zásadní, neboť se od té doby na každou skutečnost dívá tímto pohledem, který se prolíná celým jeho dílem.

Když potkal naposledy ve svém životě profesora Patočku, Patočka zmínil, že „lidé, kteří přemýšlejí, se přece musí scházet.“²¹ Tato památná věta Tomáše

¹⁵ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 65

¹⁶ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 67

¹⁷ HALÍK, Tomáš. *Divadlo pro anděly: život jako náboženský experiment*, s. 118

¹⁸ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 71

¹⁹ HALÍK, Tomáš. *Co je bez chvění, není pevné: labyrintem světa s vírou a pochybností*, s. 89

HALÍK, Tomáš. *Divadlo pro anděly: život jako náboženský experiment*, s. 156

²⁰ HALÍK, Tomáš. *Divadlo pro anděly: život jako náboženský experiment*, s. 27, 175

²¹ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 72

Halíka vždy povzbudila v době, kdy pochyboval, zda z bezpečnostních důvodů navštívit některý z ilegálních bytových seminářů. Na podzim roku 1967 spoluzaložil a chvíli vedl diskusní klub na filosofické fakultě, čímž splnil svůj dávný sen.²² Účastnil se také setkávání církevních aktivistů. Byl součástí skupiny věřících studentů, kteří uvažovali o zřízení studentského kostela, nejprve o sv. Salvátoru, který k tomuto účelu sloužil dříve, ale nakonec se usídlili u sv. Tomáše na Malé Straně. Tato skupina si začala říkat Vigilie. Tomáš Halík si již tehdy vysnil představu ideálního studentského kněze.²³ Po roce 89 měl pak to štěstí, že se právě takovým knězem mohl stát.

V létě roku 1968 směl odjet do Anglie na studijní pobyt. Jednalo se o intenzivní kurz angličtiny. Anglie Tomáše Halíka hodně ovlivnila. V jejím prostředí si připadal jako doma a toto prostředí ho velmi fascinovalo. Návrat měl v plánu 20. srpna. Nakonec ho ještě o den odložil. Když čekal na nádraží, dověděl se v novinách o invazi ruských tanků do Prahy. Byl to pro něj šok. Vrátil se tedy do českého střediska Velehrad a přesvědčoval ostatní studenty, aby se vrátili domů bojovat proti okupantům. Ostatní ho však přemluvili, že stejně budou uzavřené hranice a nikdo se domů nedostane. Čeští studenti byli najednou odříznuti od domova. Rozhodli se proto ještě nějaký čas zůstat v Anglii, dokud se situace neuklidní.²⁴

V Anglii se Tomáš Halík seznámil s hnutím Fokoláre. Jejich spiritualita ho sice oslovila, nicméně se rozhodl, že vzhledem ke své úctě ke katolictě do žádného hnutí v rámci církve vstupovat nebude. To je pro jeho dílo významným prvkem, neboť se staví do role prostředníka mezi různými stranami.

²² JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 72

²³ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 73

²⁴ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 76-77

Z university v Bangoru dostal nabídku stipendia, pokud složí přijímací zkoušky. V té době ještě bylo možno si pobyt v zahraničí legálně prodloužit, proto se rozhodl tuto šanci využít. Když cestoval vlakem do Bangoru, zažil jeden z nejhlubších okamžiků svého života, jelikož cestoval bez jakýchkoli jistot s otevřenou budoucností. Zažil tak pocit hluboké svobody.²⁵

V Bangoru zažil úplně nový způsob univerzitní práce, než na jaký byl zvyklý z Československa. Z tamního života byl velmi nadšený. Když o svých zážitcích psal domů, odepsala mu doktorka Květa Neradová, která se podílela na vedení křesťanských studentů v Praze, zda se nechce vrátit domů, vzhledem k tomu, že většina vůdčích autorit emigrovala. Nejprve ten nápad zcela zamítl, ale když ho znovu promýšlel, dospěl k rozhodnutí, že se vrátí. Vrátil se 28. prosince 1968.²⁶ Po návratu ještě nějakou dobu zvažoval, zda neodjet zpátky do Anglie. Co ho však přimělo zůstat, byl čin Jana Palacha, který ho velmi zasáhl a donutil přemýšlet, jaká by v této společnosti měla být jeho vlastní úloha.

V Anglii měl spoustu času na modlitbu, jeho víra se tam prohloubila. Společně s Palachovou smrtí to vedlo k rozhodnutí, že svůj život chce prožít hlouběji. Rozhodl se, že bude celý život vzdorovat komunistickému režimu a nedá se přemluvit k jakékoli spolupráci. Tehdy se také rozhodl, že bude studovat další obory, kromě filosofie a sociologie – teologii, psychologii a historii nebo politologii. Chtěl společnosti sloužit vzděláním. To nakonec zužitkoval právě ve svém díle, kde se dělí o úvahy založené na svých zkušenostech. Věřil, že režim jde porazit především zbraněmi ducha.²⁷ To nakonec vedlo k jednomu z nejvýznamnějších rozhodnutí v jeho životě.

²⁵ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 78

²⁶ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 80

²⁷ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 82

1.4 Cesta ke kněžství

Právě v té době poprvé v Halíkově životě vystaly myšlenky na kněžské povolání. 29. prosince 1969 – rok a den po svém návratu – měl rozhovor s otcem Reinsbergem, po kterém dospěl k názoru, že kněžství je to, co nejvíce vyjadřuje jeho touhu. Reinsberg mu poradil, aby nejprve dostudoval.²⁸ Při doktorské promoci pronesl děkovnou řeč, do které zahrnul slova o svobodě, pravdě a toleranci, navzdory tomu, že mu byl předem předložen oficiální text oslavující komunistickou stranu, který měl přečíst.²⁹

Opět rok a den po svém rozhovoru s otcem Reinsbergem, 30. prosince 1970, měl důležitý rozhovor s jezuitou P. Mikuláškem, kterému se svěřil, že by rád vstoupil do jezuitského řádu. P. Mikulášek mu tehdy představil svou vizi ideálního kněze. Kromě kněžského povolání by měl mít i povolání civilní a být tu především pro nevěřící a hledající.³⁰ Tato myšlenka Tomáše Halíka velmi oslovila. Již dříve se dověděl o francouzských kněžích-dělnících a dva takové potkal v létě 1969 na semináři v Rakousku. Tento seminář pořádali britští kvakeři a jednalo se o mezinárodní setkání mladých lidí z různých světadílů, kultur a náboženství, kteří diskutovali o otázkách jako je světový mír, sociální spravedlnost, lidská práva atd.³¹ Tato zkušenost ho uvedla na cestu zájmu o mezináboženský dialog, kterému věnuje podstatnou část svého díla a kterému se budeme věnovat i v této práci.

V roce 1971 ho velmi inspirovalo dílo Teilharda de Chardin. Nejvíce ho ovlivnila myšlenka, že stejně jako existují kněží-dělníci, kteří jsou zprostředkovateli mezi církví a proletariátem, „tak by bylo také zapotřebí kněží-vědců, kteří by zahojili napětí mezi církví a současným intelektuálním

²⁸ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 84

²⁹ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 88

³⁰ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 89

³¹ HALÍK, Tomáš a Tomasz DOSTATNI. *Tomáš Halík: smířená různost: rozhovor*, s. 161

prostředím.³² Tuto myšlenku přijal za vlastní a zvolil ji za svou cestu. Jeho ideálem byl již v té době studentský kaplan.³³

Ještě předtím, než o svém vstupu do jezuitského řádu mluvil s jeho provinciálem, promluvil si s otcem Václavem Dvořákem. Ten mu pověděl o utajeném kněžském hnutí, které se snaží žít evangelium uprostřed běžných lidí v civilním povolání, v mnohém podobné právě francouzským kněžím-dělníkům. Tomáše Halíka tento směr hluboce oslovil a nakonec se rozhodl k jezuitům nevstupovat a raději se vydat cestou tohoto konspirativního hnutí. Byl mu proto přidělen kněz z tohoto hnutí, který se stal jeho průvodcem a připravoval ho na kněžské svěcení. Tento kněz v mnohém Tomáše Halíka ovlivnil, mimo jiné svým nezávislým úsudkem a kritickým myšlením. Spolupracoval s ním přes deset let.³⁴

Mezitím pracoval jako sociolog v Chemoprojektu Praha. V roce 1975 změnil zaměstnání a začal pracovat v Institutu pro výchovu vedoucích pracovníků při ministerstvu průmyslu. Tam pracoval do roku 1984. V rámci výcviku v Německu poznal různé psychologické a psychoterapeutické metody, které ho později přivedli ke klinické psychologii a psychoterapii.³⁵

V roce 1977 byl v Erfurtu v Německu tajně vysvěcen na jáhna biskupem Aufderbeckem. O rok později byl vysvěcen na kněze právě v době, kdy byl novým papežem zvolen Jan Pavel II. Jako člen konspirativního okruhu kněží byl vázán přísnou utajeností. Mnohdy o jeho kněžství nevěděli ani jiní kněží. Specifikem jejich společenství bylo prožívání spirituality v civilním zaměstnání. Zaměřovali se na zaměstnání náročná a zodpovědná, která umožňovala partnerství s přemýšlejícími a vzdělanými lidmi. „Toto partnerství

³² JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 90

³³ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 90

³⁴ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 93

³⁵ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 95

jsme nechápali jen jako úzce misionářskou činnost, pro jejíž autentičnost je jediným kritériem počet obrácených lidí, nýbrž skutečně jako dialog, solidaritu, možnost poznat smýšlení lidí vzdálených církvi, respektovat je a hledat to, co máme společného.³⁶ Inspirativní pro ně byla právě Rahnerova myšlenka „anonymních křesťanů.“³⁷ Kvůli svému utajení nakonec nemohl ani podepsat Chartu 77, ačkoli si to velmi přál. Byla to však podmínka toho, aby mohl zůstat členem hnutí a nevystavoval se zbytečně pozornosti policie.³⁸ Podle svých slov v letech naprosté skrytosti za mrazivého normalizačního režimu pod sovětskou okupací hodně uzrál.³⁹

Ačkoli StB neodhalila jeho kněžství, byl z jejich strany podezírán, a proto byl donucen opustit své zaměstnání v Institutu ministerstva průmyslu. Přestoupil tedy na protialkoholní kliniku v Apolináři. Tam zůstal jako terapeut až do konce roku 1989.⁴⁰ Poprvé tak překročil svět intelektuálů a musel se naučit srozumitelně komunikovat s velmi prostými lidmi.⁴¹ Tato zkušenost pro něj byla velmi přínosná, jelikož i v budoucnu se často odhodlal k překročení vlastních hranic.

1.5 Desetiletí duchovní obnovy národa

Jednoho dne v modlitbě dostal vnuknutí myšlenky na velkou duchovní obnovu národa

u příležitosti milénia sv. Vojtěcha. Tuto myšlenku rozpracoval v projektu, který byl nazván Desetiletí duchovní obnovy národa. Původně plánoval pouze devítiletou přípravu v podobě velké novény, avšak po konzultaci tohoto nápadu se svým zpovědníkem Petrem Piťhou ji změnil na desetiletou, přičemž každý

³⁶ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 118

³⁷ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 118

³⁸ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 128

³⁹ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 130

⁴⁰ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 121

⁴¹ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 122

rok by byl zaměřen na jedno přikázání Desatera. Zároveň byl každý rok za vzor předkládán některý ze světců a s ním byl připomínán některý z řeholních řádů, který byl s patronem spojen. Celý projekt měl být v ekumenickém duchu, měla být zapojena co nejširší veřejnost. Tomáš Halík sestavil tým lidí, kteří na projektu dále pracovali. Během příprav na Desetiletí úžeji spolupracoval s kardinálem Tomáškem a také s papežem Janem Pavlem II.

1.6 Po roce 1989

Když byly konečně otevřené hranice, Tomáš Halík využil volnosti pohybu k cestování po celém světě. Kromě přednášek na zahraničních univerzitách jezdil také na studijní cesty. Během těchto cest se setkal s mnoha různými kulturami a náboženstvími. Tato zkušenost byla cenná především pro mezikulturní a mezináboženský dialog, jehož zpracování se budeme věnovat ve třetí kapitole.

V roce 1990 byl papežem Janem Pavlem II. jmenován konzultorem Papežské rady pro dialog s nevěřícími. Toho roku byl také jmenován rektorem kostela Nejsvětějšího Salvátora v Praze, kde byla obnovena studentská pastorace a zřízena akademická farnost. Splnil si tak sen o studentském kaplanovi. Zároveň byl jmenován ředitelem Křesťanské akademie, na jejíž půdě se odehrával dialog mezi církví, kulturou a vědou. Od roku 2002 začíná psát vlastní dílo ve formě úvah o duchovních věcech.⁴² V roce 2014 byl za své dílo oceněn prestižní Templetonovou cenou.

Jeho specifické role, které si většinou sám zvolil, ho staví do pozice spojování dvou břehů. „Mezi církví a světem, mezi kostelem a univerzitou, mezi vírou a pochybností, mezi katolictvím a evangelictvím, mezi křesťanstvím a ‚jinými cestami‘. Chvějivým pulzem a rytmem jeho nitra je spojování nespojitého, jeho

⁴² *Máš před sebou všechny mé cesty: sborník k 60. narozeninám Tomáše Halíka.* s. 12

duše je rozepjata mezi *coincidentia oppositorum* a *mysterium coniunctionis*.
Tomáš Halík se narodil proto, aby stavěl mosty (aby ‚byl mostem‘)⁴³
a spojoval vesmíry.⁴⁴

⁴³ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK, *Ptal jsem se cest*, s. 12

⁴⁴ HOŠEK, Pavel in *Máš před sebou všechny mé cesty*, s. 136

2. Vztah víry a nevíry v díle Tomáše Halíka

Nyní se blíže podíváme na to, jak Tomáš Halík ve svém díle řeší vztah víry a nevíry. Stěžejním tématem jeho díla je dialog. Proto se podíváme na to, jak konkrétně vypadá dialog právě v tomto prostředí. Nejprve si krátce představíme, co Tomáš Halík chápe pod pojmy víra a nevíra.

2.1 Halíkovo chápání víry a nevíry

Tomáš Halík chápe víru především jako dialog. Víra podle Halíka pomáhá člověku překračovat hranice vlastního monologického života, učí naslouchat. Člověk, který vede monologický způsob života, je zahleděný do sebe a dívá se na svět pouze z vlastní perspektivy s tím, že odmítá dívat se z jiné.⁴⁵ Halík mluví o schopnosti „vnímat skutečnost jako oslovení, (...) žít svůj život jako dialog“.⁴⁶ Člověk je v první řadě osloven Bohem. Na toto oslovení se posléze snaží odpovídat. Touto odpovědí je podle Halíka právě víra.⁴⁷

Tím, že svou vírou odpovídáme na oslovení Bohem, vstupujeme tím do jeho příběhu. Podle Halíka vzniká vztah mezi naším příběhem a biblickým příběhem, které se vzájemně ovlivňují a vykládají.⁴⁸ Pokud se díváme na svůj život v kontextu biblického příběhu, prohlubuje to náš vztah s Bohem. Utváříme svůj vlastní příběh, který je s tím biblickým úzce provázán. Halík tedy víru popisuje jako vstoupení do tohoto příběhu.⁴⁹

Dalším důležitým rysem víry je podle Halíka to, že nás „učí žít s tajemstvím“.⁵⁰ Proto nemůžeme nikdy říct, že jsme Boha již plně poznali, nemůžeme ho „zprivatizovat“. Halík jasně vymezuje víru proti jistotě. Víra je

⁴⁵ HALÍK, Tomáš a Tomasz DOSTATNI. *Smířená různost*, s. 140

⁴⁶ HALÍK, Tomáš. *Divadlo pro anděly*, s. 15

⁴⁷ HALÍK, Tomáš. *Divadlo pro anděly*, s. 45

⁴⁸ HALÍK, Tomáš. *Divadlo pro anděly*, s. 60,63

⁴⁹ HALÍK, Tomáš. *Divadlo pro anděly*, s. 66

⁵⁰ HALÍK, Tomáš. *Divadlo pro anděly*, s. 11

něco, co nám pomáhá unést právě tu nejistotu. „Jejím posláním není utišit naši žízeň po jistotě a bezpečí, nýbrž *naučit nás žít s tajemstvím*.“ Víra je nerozlučně spojena s věrností a důvěrou, které se projevují trpělivostí.⁵¹ Zde můžeme vidět návaznost na Josefa Zvěřinu, který za první předpoklad víry považuje pocit lidské konečnosti, zatímco druhým předpokladem je právě důvěra v možnost pravdy.⁵²

Halík dále rozlišuje způsob a obsah víry. Obsahem víry rozumí seznam pravd a článků víry předkládaných k věření, pro který používá anglický výraz *belief*. Ve svém díle se však spíše zaměřuje právě na způsob víry, to *jak* člověk věří (označuje anglickým *faith*).⁵³ Zatímco v prvním typu víry může člověk upadnout do pokušení „vlastnit“ tuto víru, kterou v důsledku toho skutečně lze i ztratit, druhý typ víry je spíše způsobem bytí (zde opět srov. Zvěřina – víra jako stav)⁵⁴. Ten podle Halíka ztratit nelze, lze jej pouze proměnit. Jedná se o to, jakým způsobem člověk realizuje své lidství.⁵⁵ Bůh od nás spíše žádá podle Halíka právě onu věrnost (*faith*) spíše než přesvědčení o jeho existenci (*belief*).⁵⁶ Zatímco věrný může být i ateista, skutečným hříchem je nevěra, nikoli nevíra. Nevěrný naopak může být i člověk věřící.⁵⁷

Halík mluví o lidech implicitní víry, kteří ačkoli v Boha nevěří, neuvědoměle žijí tak, „jako by Bůh byl“.⁵⁸ Zde Halík navazuje na Rahnerův pojem „anonymní křesťané“⁵⁹. Naproti tomu staví lidi, kteří jsou sice o pravdivosti

⁵¹ HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku*, s. 11

⁵² ZVĚŘINA, Josef. *Teologie Agapé: dogmatika*, s. 59

⁵³ HALÍK, Tomáš. *Divadlo pro anděly*, s. 16, *Co je bez chvění, není pevné*, s. 84

⁵⁴ ZVĚŘINA, Josef. *Teologie Agapé: dogmatika*, s. 60

⁵⁵ HALÍK, Tomáš. *Divadlo pro anděly*, s. 89

⁵⁶ HALÍK, Tomáš. *Divadlo pro anděly*, s. 113

⁵⁷ HALÍK, Tomáš. *Divadlo pro anděly*, s. 180

⁵⁸ HALÍK, Tomáš. *Divadlo pro anděly*, s. 204-207

⁵⁹ Theology and morality: An interview with Karl Rahner on the State of Catholic Theology Today. *Inner Explorations* [online]. [cit. 2015-05-05]. Dostupné z: <http://www.innerexplorations.com/chtheomortext/kr.htm>

článků víry pevně přesvědčení, nicméně pro svůj praktický život z toho nic nevyvozují. Člověk implicitně věřící může podle slov Písma „ukázat svou víru ze skutků“ (srov. Jakub 2,14-26), a tak být v biblickém smyslu uznán za spravedlivého, zatímco pouze formálně věřící křesťan nikoli. Spása není realizována na základě příslušnosti k určité denominaci.

Jak je pro Halíka typické, najev víry se dívá z mnoha úhlů pohledu. Nyní jsme nastínili pouze část toho, jak se Halík ve svém rozsáhlém díle fenoménu víry věnuje. Podobně se nyní pojďme podívat na způsob, jakým se tento autor dívá na ateismus.

2.2 Ateismus jako vztah k Bohu

Jedním z možných pohledů na ateismus je pohled na ateismus jako součást víry. Ateismus nemusí nutně být opozicí vůči víře. Tomáš Halík poukazuje na to, že existuje mnoho druhů ateismu.⁶⁰ Ateismus, který popírá falešné představy o Bohu, je v souladu s vírou, ba dokonce je její součástí. Halík jej však považuje za nedopovězenou pravdu. „Nenabízí se tu dosud nevyužitá nová cesta, jak naplnit mnohem radikálněji než dosud výzvu posledního koncilu k ‚dialogu s ateismem naší doby‘ – totiž zcela oddémonizovat ‚nevěřící‘ a reinterpretovat přinejmenším určitý druh ‚nevíry‘ jako pohled na strmý ‚oblakem zahalený‘ velehorský štít neproniknutelného božského Tajemství ‚z druhé strany‘? Ukázat ateismus nikoliv jako *lež*, nýbrž jako ‚nedopovězenou pravdu‘? Ukázat živou víru nikoliv jako soubor zaprášených pouček, nýbrž jako cestu zrání, která zná i údolí ‚Božího mlčení‘ – ale na rozdíl od vyznavačů ‚jistot‘ (ať už náboženských či ateistických) je ani neobchází, ani v nich nerezignuje na další hledání, nýbrž trpělivě kráčí dál?“⁶¹

⁶⁰ HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku*

⁶¹ HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku*, s. 60

Halík tedy vidí jistý druh ateismu jako určitou fázi na cestě k Bohu. Ateista tedy není nepřítel věřícího, ale jeho spolupoutník. Oba dva jdou jinou cestou, avšak ke stejnému cíli. Z toho důvodu by neměli demonizovat jeden druhého. Halík píše, že živá víra je cestou zrání. Na jiném místě uvádí, že „věřící není nikdy úplně věřícím, je nemožné, aby nepoznal chvíle nejistoty a úzkosti, v nichž se připojuje k nevěřícímu, a naopak zase nevěřícího může oživovat víra, kterou v sobě chová a která ho podpírá, aniž je schopen si ji plně uvědomit.“⁶² Varuje tak před příliš černobílým vnímáním světa.

Jako příklad křesťana, který se ateistům velmi přiblížil, uvádí Halík sv. Terezii z Lisieux. Ta si na konci svého života prožila období ztráty víry, kdy již nebyla schopna věřit v posmrtný život. Tuto zkušenost však uchopila jako výraz solidarity s nevěřícími.⁶³ Díky tomu se podle Halíka stala tato zkušenost součástí pokladu víry. „Nevíru může víra přemoci jedině tím, že ji obejmě.“⁶⁴

Jako další příklad ateismu jako součástí víry uvádí zkušenost prvních křesťanů, kteří popírali božství římských císařů a za tento ateismus pokládali své životy.⁶⁵ Během své historie církev zažila také mnoho kritiky z vlastních řad. Tuto zdravou kritiku však Halík považuje za nezbytnou, aby víra neztvrdla, aby se křesťanství nestalo jen suchým náboženstvím. Důležitým nástrojem v tomto ohledu je mystika, která má také dlouholetou tradici. Z těchto základů se postupně vyvinula apofatická neboli negativní teologie, která říká, jaký Bůh není. V tomto smyslu je ateismus užitečným nástrojem. Halík považuje apofatickou teologii za dědictví „autentického křesťanského a biblického ‚ateismu‘, bránícího tajemství božství nejen před zpředmětněním materiálním,

⁶² HALÍK, Tomáš. *Divadlo pro anděly*, s. 28

⁶³ HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku*

⁶⁴ HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku*, s. 59

⁶⁵ HALÍK, Tomáš. *Divadlo pro anděly*, s. 101

nýbrž i intelektuálním a pojmovým.⁶⁶ „Křesťanským ateismem“ rozumí Halík kritiku náboženství z pozice víry.⁶⁷

Ateismus je tedy pravdivý do té míry, do jaké odmítá falešné představy o Bohu. Dialog s „nevěřícími“ můžeme tedy založit na tom, že nejprve zjistíme, jak si Boha představují a proč v takového Boha odmítají věřit. Na základě toho se s nimi můžeme ztotožnit v tom, že v takového Boha, ve kterého oni odmítají věřit, nevěří ani křesťané. Mnohdy totiž „nevěřící“ odmítají věřit právě z toho důvodu, že se se svou představou Boha neztotožňují. Právě zde je přínos apofatické teologie. Nemůžeme toho o Bohu mnoho říci s jistotou, ale můžeme s jistotou říci mnoho věcí o tom, jaký není. „Avšak hned je třeba důrazně dodat, že i ‚naše pravda‘, pravda víry je zde na zemi v jistém smyslu ‚nedopovězená‘, protože je svou nejvlastnější povahou otevřená Tajemství, které se má v plnosti zjevit až na konci věků. Proto musíme odolat pokušení pyšného triumfalismu, proto si máme s ‚nevěřícími‘ a jinak věřícími co říci, proto i my máme naslouchat a učit se.“⁶⁸ Víra v Tajemství nás učí pokoře, protože nikdy nemůžeme dospět do fáze, kdy bychom mohli říci, že o Bohu víme všechno. Nikdy bychom neměli vystoupit z bratrské pozice spolucestovatelů, činit si nárok na pozici průvodce, kterým je Bůh. Můžeme s „nevěřícími“ diskutovat o našich cestách s vědomím, že jsme sami na cestě.

Další možnou interpretací ateismu je projev Boží skrytosti. S touto myšlenkou přichází už papež Pavel VI. Říká, že Bůh mluví k církvi dnešní doby také skrze nevíru mnoha našich bližních.⁶⁹

⁶⁶ HALÍK, Tomáš. *Divadlo pro anděly*, s. 104

⁶⁷ HALÍK, Tomáš. *Divadlo pro anděly*, s. 108

⁶⁸ HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku*, s. 15

⁶⁹ HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku*, s. 85

Dalším druhem ateismu, který víře rovněž není vzdálený, je ateismus jako projev odstupu od projevů církevní náboženskosti.⁷⁰ Tím se však nemusí nutně vzdalovat i od Boha. Karl Rahner označoval podobný typ lidí „anonymními křesťany“. Jde tedy o lidi, kteří nemají daleko k obsahu křesťanské víry, dokonce podle něj mohou žít, ale z nějakého důvodu se nezapojují do zástupu církve.

„Mnoho lidí se u nás označuje za ateisty jen proto, že se neidentifikují s církevní podobou křesťanství. Avšak často je jim vlastní spíše agnosticismus, případně nějaký velmi individuální druh víry. Někteří ‚ateisté‘ ve skutečnosti pouze odmítají představu o Bohu a víře, kterou si sami vytvořili, či přejali. Můj dialog s nimi spočívá v tom, že se snažím rekonstruovat obraz Boha, který odmítají, a často pak musím říct: ‚Ano, je dobře, že odmítáš tuto představu Boha – tu odmítám i já. Takový bůh, kterého odmítáš, skutečně neexistuje. To není Bůh, jenž by si zasloužil víru.‘“⁷¹

2.3 Oslovit Zachea

Tomáš Halík označuje ve svém díle určitou skupinu lidí jako Zachey. Nejprve si krátce představíme biblický příběh o Zacheovi tak, abychom poté mohli lépe porozumět tomuto označení v Halíkově díle.

O setkání Ježíše se Zecheem hovoří pouze Lukášovo evangelium. Tento úryvek není dlouhý. Můžeme si ho proto zde uvést celý.

Ježíš vešel do Jericha a procházel jím. Tam byl muž jménem Zacheus, vrchní celník a veliký boháč; toužil uvidět Ježíše, aby poznal, kdo to je, ale poněvadž byl malé postavy, nemohl ho pro zástup spatřit. Běžel proto napřed a vylezl na moruši, aby ho uviděl, neboť tudy měl jít. Když Ježíš přišel k tomu místu, pohlédl vzhůru a řekl: „Zachee, pojd' rychle dolů, neboť dnes musím zůstat v tvém

⁷⁰ HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku*, s. 89

⁷¹ HALÍK, Tomáš. *Žít s tajemstvím: podněty k promýšlení víry*, s. 101

domě. " On rychle slezl a s radostí jej přijal. Všichni, kdo to viděli, reptali: „On je hostem u hříšného člověka!" Zacheus se zastavil a řekl Pánu: „Polovinu svého jmění, Pane, dávám chudým, a jestliže jsem někoho ošidil, nahradím mu to čtyřnásobně." Ježíš mu řekl: „Dnes přišlo spasení do tohoto domu; vždyť je to také syn Abrahamův. Neboť Syn člověka přišel, aby hledal a spasil, co zahynulo“ (Lk 19,1-10).

Výklad tohoto příběhu říká, že jeho specifické umístění v rámci evangelia má svůj důvod.⁷² Před tímto příběhem je umístěn jiný, ve kterém Ježíš hovoří s člověkem, který zachovává všechna přikázání Zákona, ale nedokáže se vzdát svého majetku (srov. Lk 18,18-23). Zacheus je naopak vrchním celníkem, tedy je vyvoleným lidem považovaný za největšího hříšníka. Na něj však má setkání s Ježíšem spásný účinek. Na rozdíl od prvního bohatého muže sice Zákon nedodrжуje, ale zato je otevřený přijetí Ježíše, což má za následek jeho obrácení. Jeho srdce bylo otevřené.

Tomáš Halík používá obraz Zachea pro lidi, kteří mají různé zábrany pro to, aby se mohli připojit k zástupu církve, ale na druhou stranu nejsou vůči ní nepřátelští. Mají zájem o duchovní věci (viz rozhovor s Tomášem Halíkem, kap. 4), ale církvev pozorují spíše zpozvdálí stejně, jako Zacheus pozoroval Ježíše skryt v koruně stromu. Důvodem ke skrývání pro takového člověka může být například to, že se sám cítí příliš hříšný a špinavý na to, aby byl hoden se k církvi připojit.⁷³ Existují lidé, kteří si svou hříšnost neuvědomují, a nijak je to neznepokojuje. Zacheové (jak Halík označuje tyto lidi) však touží po dobru, nicméně z nějakého důvodu jim je specifická cesta církve určitým způsobem cizí. Tuší však, že církvi jde o podobnou věc jako jim, proto neustále vyhlíží stejně jako Zacheus vyhlížel Ježíše. Někteří si jejich odstup mohou

⁷² JOHNSON, Luke Timothy. *Evangelium podle Lukáše*, s. 304

⁷³ HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku*, s. 25

vykládat jako projev nadřazenosti, Halík však říká, že v tom se mýlí. Že se jedná spíše o jakýsi ostych, přestože navenek to může působit jinak.

Tito lidé, čekají na to, až budou osloveni. Ježíš Zachea oslovuje jménem. „Zachee, pojď rychle dolů, neboť dnes musím zůstat v tvém domě.“ (Lk 19,5) Podle Halíka může Zachey oslovit jen ten, kdo jim rozumí. Znat někoho jménem znamená v tomto případě rozumět jeho potřebám. „Oslovit Zachea může jen ten, komu není tento člověk, ukrytý ve větvích fíkovníku, cizí a neznámý; ten, kdo jím nepohrdá a komu není lhostejný; ten, komu není vzdálené ani to, co se odehrává v jeho mysli a srdci.“⁷⁴ Halík říká, že oslovit Zachea může jen ten, kdo se dokáže vcítit do spleťtých důvodů jeho plachosti.⁷⁵ Tedy ten, kdo sám byl nebo stále do určité míry ještě je Zacheem – tím, kdo hledá, kdo se ptá. Existuje pokušení, že věřící člověk ve své víře jaksi ustrne. Přestane si klást otázky, které vedly k jeho víře (srov. Zvěřina, *Teologie agapé I*, s. 61). Jakmile se to stane, jeho odpovědi zůstávají odpověďmi bez otázek. Vytratí se tak jejich smysl, jejich dynamika. Předkládání hotových faktů bez toho aniž bychom vysvětlili, na jakém základě stojí, jak jsme k nim dospěli, často lidi spíše odradí. Věřící, který neví, proč věří, čemu věří, je jako uschlá větev, Halík tyto odpovědi přirovnává ke „stromům bez kořenů.“ Křesťanské pravdy jsou pak předkládány jako „pokácené, už neživé stromy, v nichž už nemohou hnízdit žádní ptáci.“⁷⁶ Takovýto postoj nemůže působit na lidi mimo církev lákavě. Vzhledem k tomu, že každá odpověď vyvolává další otázky, je nutné odpovědi na ně neustále promýšlet. Být stále na cestě, zůstat hledajícími. Je nutné vyhnout se pokušení, kdy na všechny otázky budeme mít jasně dané, předem definované odpovědi. „Pravda se děje v dialogu. Odpovědi bývají v pokušení ukončit

⁷⁴ HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku*, s. 24

⁷⁵ HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku*, s. 26

⁷⁶ HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku*, s. 26

proces našeho hledání, jako kdyby předmětem rozhovoru byl problém – a ten byl už vyřešen. Ale s další otázkou znovu prosvítá nevyčerpaná hloubka *tajemství*. (...) Ve víře nejde o problémy, nýbrž o *tajemství*, a proto nesmíme nikdy sejít z cesty hledání a tázání.⁷⁷ Cestou k Zacheům dneška miní Halík cestu od odpovědí zpět k otázkám.

V knize *Vzdáleným nablízku* popisuje Halík, že právě v tomto vidí jeden ze svých hlavních úkolů, tedy stát se hledajícím s hledajícími v duchu sv. Pavla – „všem jsem se stal vším, abych získal aspoň některé“ (srov. 1K 9,22). Zmiňuje zde, jak mu tento postoj pomohl v lepším pochopení víry. Jak zde zmiňuje, konverze není ukončením cesty hledání, spíše je krokem na nikdy nekončící cestě.⁷⁸ Zacheové jsou ti, kteří se nezařadili ani do jednoho tábora dvou extrémů: na jedné straně těch, kteří mají ve všem jasno, a na druhé straně sebejistých ateistů.

Tomáš Halík zdůrazňuje, že je potřeba mít na paměti to, že víra je věcí tajemství. Rahner, který Halíka ovlivnil, říká, že tajemství není pouze nedostatkem poznání, ale je legitimní součástí náboženství, přičemž člověk má schopnost být otevřený tomu, co ho přesahuje, a přijmout nepochopitelné jako takové, jako trvalé tajemství.⁷⁹ Ani křesťané by proto neměli přestat být hledajícími. A právě v tomto postoji se mohou přiblížit těm, kteří také hledají pravdu, avšak stojí mimo církve. Na tomto místě je potřeba zdůraznit, že cílem křesťanů stále zůstává přiblížit tyto lidi k Bohu. Halík však problematizuje proselytismus (přetahování lidí na svou víru), který ve výsledku může mnoho lidí spíše odradit. Klade si otázku, jak bychom tedy měli předat své svědectví, aniž bychom z tajemství, z něčeho nepopsatelného, učinili svazek dogmat, které pak budeme vnucovat ostatním. Řešení vidí v tom, že se my sami

⁷⁷ HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku*, s. 27

⁷⁸ HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku*, s. 28

⁷⁹ RAHNER, Karl a Herbert VORGRIMLER. *Teologický slovník*, s. 344

přiblížíme těm, kteří hledají. Používá výraz učinit se „ježíšovsky bližními“.⁸⁰ Apoštol Pavel v prvním listě Korintským říká: „Všem jsem se stal vším, abych získal aspoň některé.“ (1K, 9,22) Tomáš Halík na to navazuje a říká, že naším úkolem v dnešní době je stát se „hledajícími s hledajícími a tázajícími se s těmi, kteří se ptají“.⁸¹

Ve své adventní promluvě v Parlamentu České republiky v roce 1995, Tomáš Halík zmínil, že církev promarnila první roky svobody, když si nevšimla, že stromy kolem jsou plné Zacheů. Neoslovila je jménem, nedala najevo, že jim rozumí, že je přijímá takové, jací jsou.⁸² Toto považuje za varovný příklad toho, jak by to nemělo být. Obrací pozornost čtenářů k Zacheům v jejich okolí, vyzývá k pozornosti a především ochotě nepřestat se ptát.

V hledání Zacheů a tázání se společně s nimi můžeme vidět konkrétní praxi vyplývající z víry, která by měla zůstat vírou v tajemství a nikoli vlastněním hotových pravd. Tím by se z víry vytratilo to podstatné, to přitažlivé pro hledající.

⁸⁰ HALÍK, Tomáš. *Oslovit Zachea*, s. 11

⁸¹ HALÍK, Tomáš. *Oslovit Zachea*, s. 10

⁸² HALÍK, Tomáš. *Oslovit Zachea*, s. 24

3. Mezináboženský dialog

Druhou částí této práce věnující se díle Tomáše Halíka je pojednání o mezináboženském dialogu v jeho pojetí. V první části jsme se věnovali dialogu víry a nevíry. I v rámci víry však existuje velmi mnoho proudů, které jsou od sebe mnohdy velmi odlišné, což může vést (a často vede) k nedorozumění mezi nimi. Tomáš Halík ve svém díle řeší otázku, jak překlenout vzdálenost dělící jednotlivá náboženství. Nyní se podíváme na to, k jaké odpovědi dochází.

3.1 Setkání s jinými kulturami

Tomáš Halík upozorňuje, že i když se chceme vydat na cestu dialogu, musíme si uvědomit, že každý z nás vychází z nějaké situace a do jisté míry je každý z nás nějakým způsobem náboženstvím ovlivněn. „Všichni si ve vztahu k náboženství neseme vědomě či nevědomě s sebou své tradice, své zkušenosti, svou víru či nevíru i své předsudky. Nikdo z nás není ‚absolutně nezaujatý‘, zcela neutrální; každý člověk, věřící (tak či onak), i nevěřící (tak či onak) je ‚situován‘, má svou (nutně omezenou) perspektivu.“⁸³ Náboženství tedy nikdo nemůže hodnotit nestranně. Vždy se člověk dívá na ostatní náboženství perspektivou svého vlastního přesvědčení, své vlastní výchovy.

V čem vidí Tomáš Halík řešení tohoto problému? „Je poctivější reflektovat a upřímně přiznat svou pozici, svou perspektivu pohledu, uvědomit si její omezení – a postupně *rozšiřovat svůj horizont dialogem* s věřícími jiných náboženství a s lidmi z jiných kultur; pokusit se alespoň na chvíli podívat se také na sebe a svou tradici ‚očima těch druhých‘.“⁸⁴ Dále říká, že naše vlastní náboženská zkušenost naopak může být tím, co nám pomůže lépe porozumět lidem, kteří ji mají také, byť jinou.

⁸³ HALÍK, Tomáš. *Prolínání světů: ze života světových náboženství*, s. 11

⁸⁴ HALÍK, Tomáš. *Prolínání světů*, s. 11

Náboženství přirovnává Halík k jazyku. Každé náboženství mluví vlastní řečí. Na rozdíl od jazyku je však velmi obtížné snažit se o nějaký překlad. Vzhledem ke specifickým významům, která různým věcem náboženství přikládají, by mohlo dojít při snaze o „překlad“ k posunutí těchto významů. Tím pádem se mezináboženský dialog stává velmi obtížnou záležitostí.⁸⁵

Samuel Huntington mluví ve své knize *Střet civilizací* o tom, že naše doba dospěla do bodu, kdy se na světě ustálilo sedm velkých civilizací, které spolu nyní začnou nevyhnutelně soupeřit.⁸⁶ Při tomto střetu budou právě náboženství tím rozhodujícím prvkem. Tomáš Halík na tento postoj reaguje otázkou, zda je skutečně násilný střet nevyhnutelný. Výsledky takovýchto sporů vidí jako tragédii. Naopak jako „trapnou komedii“ vidí pokusy ignorovat rozdíly mezi náboženstvími a snahu vytvořit jakési univerzální náboženství, které by bylo schopné zahrnout všechny lidi. Další variantou je poklidné soužití vedle sebe, které Halík vidí jako nejlepší z těchto tří variant, avšak nikoli jako ideální, protože zde chybí zájem. Řešení, které navrhuje, je právě dialog mezi jednotlivými náboženstvími.⁸⁷ Nyní se podívejme na to, co konkrétně Tomáš Halík tímto pojmem myslí.

3.2 Mezináboženský dialog jako prostředek porozumění

Mezi představiteli jednotlivých náboženství se často setkáme s různými předsudky a nedorozuměním. Ty jsou způsobeny většinou neznalostí dotyčného náboženství. Aby člověk něco mohl správně posoudit, musí se s tím nejprve řádně seznámit. První důležitou věcí, kterou Halík v souvislosti s mezináboženským dialogem zmiňuje, je studium ostatních náboženství, poznání obsahu jejich víry, jejich tradic a zvyků, jejich kultury a mentality,

⁸⁵ HALÍK, Tomáš. *Prolínání světů*, s. 15

⁸⁶ HUNTINGTON, Samuel P. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*

⁸⁷ HALÍK, Tomáš. *Prolínání světů*, s. 243

seznámení s jejich historií. Na druhé straně však podle Halíka nelze zůstat u pouhého akademického zájmu.

„Poznávat buddhismus a islám je něco jiného než poznávat buddhisty a muslimy.“⁸⁸ Halík také říká, že pro tato setkání je velmi důležité poznávat příslušníky jiných náboženství v jejich přirozeném prostředí. Dospěl totiž k přesvědčení, že prostředí mezinárodních konferencí, kde se mezináboženský dialog uskutečňuje na akademické rovině, je vytvořené uměle a účastníci těchto konferencí se pak mohou stát samostatnou diskutující skupinou, jejíž nedostatky člověk časem začíná přehlížet vzhledem k tomu, že se stává její součástí. Vytváří si tak o příslušnících jiných náboženství idealizovaný obraz.⁸⁹

Halík také zmiňuje, že každé náboženství má lidovou verzi a „verzi pro vzdělance“.⁹⁰

A ve výsledku vzdělanci diskutující spolu na mezináboženském poli si spolu rozumí více než s lidovou vrstvou vlastního náboženství. Ačkoli mezináboženské konference vidí Halík jako krok vpřed a jejich přínos nepopírá, je si zároveň vědom rizika vytváření určité iluze světa těchto konferencí, ve které účastníci mohou upadat do vědomí toho, že konflikty mezi náboženstvími nejsou, zatímco lidové vrstvy těchto náboženství mají jiný názor, mohou být vůči jiným náboženstvím někdy až nepřátelští a hrozí zde riziko fundamentalismu a fanatismu. Mezináboženské akademické konference nakonec mohou upadnout do opačného extrému a skutečné problémy nakonec neřešit.

Tuto iluzi přirovnává Halík k iluzi humanistů a osvícenců, kteří se snažili vytvořit jakési náboženství rozumu poté, co prodělali zkušenost

⁸⁸ HALÍK, Tomáš. *Co je bez chvění, není pevné*, s. 78

⁸⁹ HALÍK, Tomáš. *Co je bez chvění, není pevné*, s. 78

⁹⁰ HALÍK, Tomáš. *Co je bez chvění, není pevné*, s. 78

s mezináboženskými a mezikonfesními konflikty. Chtěli se tedy zbavit klasických náboženství a vytvořit jejich novou formu, která by všechny sjednocovala.

Právě takové řešení Tomáš Halík odmítá. Jakoukoli formu všeobecného světového náboženství sjednocující všechny lidi nevidí jako řešení mezináboženských konfliktů. Řešení naopak vidí v přijetí oné mnohosti a různosti. „Máme se spíš naučit pozitivně vnímat svou různost, kterou si ponecháme.“⁹¹ Náboženství nelze míchat dohromady. Podle Halíka je třeba učit se rozumět jak vlastní tradici, tak i těm cizím, respektovat se a učit se navzájem. Ani pouhou toleranci nevidí jako řešení. Jde mu o aktivní zájem, sdílení a komunikaci. Varuje před tím, aby se z hesla náboženské tolerance nestal pouze projev laciné zdvořilosti bez skutečného zájmu o hledání pravdy a jinakost druhého.⁹²

3.3 Dialog versus misie

Než Ježíš vystoupil na nebesa, dal svým učedníkům poslední přikázání: „Jděte do celého světa a kaďte evangelium všemu stvoření. Kdo uvěří a přijme křest, bude spasen; kdo však neuvěří, bude odsouzen.“ (Mk 16,15-16) Církev se tímto přikázáním snažila během svých dějin řídit, vždy s větším či menším úspěchem. Mnohdy však při šíření evangelia docházelo k porušování jiných jeho zásad. Církev nakonec dospěla k přesvědčení, že spasení mohou být i lidé, kteří výslovně Boha neodmítají, ale ke křesťanství se nehlásí. Katechismus katolické církve říká v paragrafu 1260: „Kristus totiž zemřel za všechny, a protože poslední povolání člověka je ve skutečnosti jen jedno, totiž božské, musíme být přesvědčeni, že Duch svatý dává všem možnost, aby se přičlenili k tomuto velikonočnímu tajemství způsobem, který zná jen Bůh.“ Každý člověk,

⁹¹ HALÍK, Tomáš. *Co je bez chvění, není pevné*, s. 80

⁹² HALÍK, Tomáš. *Co je bez chvění, není pevné*, s. 81

který hledá pravdu a plní Boží vůli tak, jak ji poznává, může být spasen, i když nepoznal Kristovo evangelium a jeho církev. Dá se předpokládat, že by tyto osoby projevíly výslovnou touhu po křtu, kdyby poznaly, že je nezbytný“ (KKC 1260).

Dívá-li se Halík na misie kriticky, pak kritizuje tu jejich formu, které jde o přetahování lidí na vlastní víru, tzv. proselytismus. Tam je totiž mnohdy zahrnuta neúcta k přesvědčení druhého, netolerance a nesvoboda, kterou evangelium odmítá. Proti misiím tohoto typu staví Halík právě dialog, který na rozdíl od misie naslouchá názoru druhého a nemá za cíl přetahovat druhého do vlastní názorové pozice. „Dialog nevede a nemá vést k uniformní jednotě.“⁹³

Denisa Červenková ve svém komentáři k Halíkovu dílu říká: „Vzorem je tu Boží postoj k člověku, jeho zacházení s lidskou svobodou. Teologie a lidské poznání by byly zbytečné, kdyby tu nebyla lidská svoboda, kdyby Bůh nechtěl s člověkem zacházet jako se svobodným partnerem, kdyby sám neotevřel ‚neskončený dialog Boha s lidmi‘, v němž se zdá být i prostor pro další ‚tázání, hledání, meditaci, interpretaci, pro růst ve víře a také pro pochybnosti a omyly.“⁹⁴

Misie ovšem stále zůstávají posláním církve. Halík se však domnívá, že by v současnosti měly být namířeny především do vlastních řad církve. Církev by se podle něj měla soustředit na obracení vlažných a unavených křesťanů. Druhou cílovou skupinou misí by podle Halíka měli být lidé hledající, kteří jsou nespokojeni s ateismem svého prostředí. Rozhodně však není pro obracení věřících jiných náboženství na křesťanskou víru. Halík tedy neodsuzuje misie jako takové. Podle něj by však měly mít dialogický charakter.

⁹³ HALÍK, Tomáš. *Co je bez chvění, není pevné*, s. 86

⁹⁴ ČERVENKOVÁ, Denisa in *Salvatoria: Almanach k 60. narozeninám Tomáše Halíka*, s. 29. Autorka cituje z: HALÍK, Tomáš, *Prolínání světů*, s. 263

3.4 Univerzalita křesťanství versus dialog

Tomáš Halík se k jiným náboženstvím staví velmi vstřícně. V rámci dialogu s jinými náboženstvími se toho můžeme mnoho naučit. Může zde však vyvstat otázka: chci-li naslouchat jiným náboženstvím, nestavím se tím do pozice popírání hodnoty toho svého? I přes jeho vstřícnost vůči jiným náboženstvím, Halík by se nepostavil za tvrzení, že všechna náboženství jsou stejná či stejně hodnotná. Kdo by podle Halíka toto tvrdil, stavěl by se do role Boha. Halík na otázku o stejné hodnotě všech náboženství odpovídá, že neví. Nemáme kritéria, podle kterých bychom to mohli posoudit. Stejně tak se ovšem staví k výpovědi, že naše náboženství je to jediné správné, kterou odsuzuje ze stejného důvodu. Jedná se o soud, který náleží pouze Bohu.

Halík náboženství přirovnává k jazykům. Ani o jednom z nich nemůžeme říci, že má větší hodnotu než ty ostatní. „Mohu nanejvýš říci, který jazyk ovládám, nakolik jinému rozumím či nakolik mi zůstává cizí a nesrozumitelný. Mohu předpokládat, že se v různých jazycích dají vyjádřit odlišným způsobem stejné věci, i když samo to ještě neznamená, že neexistují jazyky rozvinutější a méně rozvinuté, živé a „mrtvé“.“⁹⁵ Přinejmenším pokud chceme dva jazyky porovnat, musíme je znát. Pak můžeme poznat, že existuje například jazyk, který danou skutečnost dokáže vystihnout lépe, má pro ni lepší slova.

Chceme-li vstoupit do dialogu, nelze do něj vstupovat s přesvědčením, že já mám pravdu a druhý se mýlí. Pak už by se nejednalo o dialog. Kromě toho musíme počítat s dalšími možnostmi: totiž že třeba oba máme pravdu, případně že se oba mýlíme. „Dialog není dialogem tam, kde přesvědčení druhého považuji za sbírku nesmyslů a nejsem vůbec ochoten a připraven zaslechnout skrze něho hlas pravdy.“⁹⁶

⁹⁵ HALÍK, Tomáš. *Co je bez chvění, není pevné*, s. 83

⁹⁶ HALÍK, Tomáš. *Co je bez chvění, není pevné*, s. 83

Nyní nám může vyvstat otázka: Je tedy možné se s takovýmto přístupem vůbec někam zařadit? Jak mohu být křesťanem, budu-li o svém vyznání pochybovat? Halík k tomu říká: „Na otázku ‚které náboženství je pravé‘ mohu směle odpovědět ‚to moje‘, pokud já i můj tazatel víme, že odpovídám v jazyce vyznání lásky. Dítě, které na otázku, která matka je nejlepší, a milující manžel na otázku, která žena je nejkrásnější, odpoví ‚ta moje‘, říkají pravdu, zjevují hlubokou pravdu formou lásky – zjevují lásku jako pravdu života. Dítě, které na podobnou otázku odpoví ‚všechny matky jsou stejné‘, a manžel, který řekne ‚na každé ženě je něco pěkného‘, jsou sice možná blíže ‚objektivní pravdě‘, ale, upřímně řečeno, je to divné dítě a divně milující manžel.“⁹⁷

Jako nástroj podobného vyznání lásky vidí Halík mystiku. Ta slouží k tomu, aby neustále oživovala náboženství, které postupně ztvrdlo a je příliš institucionalizované. Díváme-li se tedy na své náboženství srdcem, očima lásky, můžeme vnímat jeho pravdivost zcela jinak. Halík se domnívá, že pokud pravdy víry budeme posuzovat podle objektivních měřítek, ochuzujeme se o jejich skutečnou hloubku.⁹⁸

S tímto pohledem můžeme snadno dospět k tomu, že náš Bůh není pouze náš. Je to Bůh celého lidstva. Použijeme-li pak Halíkovo přirovnání k jazykům, příslušníci ostatních náboženství se modlí právě k tomuto Bohu, přičemž používají svůj vlastní jazyk. Není tedy rozpor v tom, když věříme v Kristovu univerzalitu a zároveň uznáváme právo na existenci jiným náboženstvím. „Křesťanství patří Kristu, ale Kristus nepatří pouze křesťanství,“ říká Halík.⁹⁹ Věříme-li, že pouze Kristus je cestou k Bohu, pak všichni, kteří k Bohu jdou, k němu jdou skrze Krista, ačkoli si to třeba neuvědomují. Kristus tedy může být přítomen v jiných náboženstvích anonymně.

⁹⁷ HALÍK, Tomáš. *Co je bez chvění, není pevné*, s. 98

⁹⁸ HALÍK, Tomáš. *Co je bez chvění, není pevné*, s. 99

⁹⁹ HALÍK, Tomáš. *Co je bez chvění, není pevné*, s. 103

Halík připomíná modlitební setkání v Assisi, které zorganizoval sv. Jan Pavel II., a potvrdil tak základní pravdu, že „Náš Bůh“ – je-li to skutečně pravý Bůh, není žádným „pouze naším“ lokálním bůžkem, na něhož bychom my měli monopol a jehož kompetence by byla ohraničena našimi hranicemi; je to Bůh nebe a země, všech lidí – a proto On je nejvlastnějším cílem a adresátem upřímné modlitby člověka jakéhokoliv vyznání. Bůh není determinován hranicemi našich náboženských kultur,“ říká Tomáš Halík.¹⁰⁰

Další důležitou věcí, kterou Halík řeší, je nárok vlastní víry na pravdu. Halík říká, že by bylo špatně, pokud bychom vlastní víru nebrali vážně, i kdyby to mělo být v rámci mezináboženského dialogu. Podle něj by takové přesvědčení mělo velmi špatné následky. Takový člověk by pak nemohl být brán vážně a podle Halíka by nemohl být brán vážně ani respekt k nároku jeho partnera na pravdu a na jeho náboženství.¹⁰¹

V dialogu nejde o to bagatelizovat pravdu, ale naopak udělat další krok na cestě k ní. Halík zdůrazňuje, že se nikdo z nás nemůže tvářit jako majitel pravdy. „Pravda je kniha, kterou nikdo z nás ještě nedočel do konce.“¹⁰² Mluví o důležitosti *perspektivismu*, který „uznává, že mé vidění a poznání je nutně ohraničeno a poznamenáno místem, kde stojím a odkud se dívám, všemi dějinnými, kulturními, sociálními a psychologickými vlivy, jimž jsem (často nevědomky) vystaven, že už mé vidění je vždy již interpretací; zároveň je však dychtivě otevřený dialogu s druhými, který umožní vždy alespoň trochu rozšiřovat své poznání jistou participací na zkušenosti a perspektivě druhého.“¹⁰³ Jde tedy o vzájemné doplňování. Halík nepopírá plnost zjevené pravdy svého náboženství. Problematizuje však lidskou schopnost tuto pravdu

¹⁰⁰ HALÍK, Tomáš. *Divadlo pro anděly*, s. 155-156

¹⁰¹ HALÍK, Tomáš. *Prolínání světů*, s. 244

¹⁰² HALÍK, Tomáš. *Prolínání světů*, s. 245

¹⁰³ HALÍK, Tomáš. *Prolínání světů*

plně přijmout. Absolutní pravdu nepovažuje za iluzi, nýbrž za tajemství. Proto ji zná pouze ten, který sám je Tajemstvím.

„Perspektivismus není totéž co ‚agnosticismus‘, byť s agnosticismem *určitého typu* – ale především s tradicí tzv. negativní či apofatické teologie – sdílí pokornou skepsi k možnostem lidského rozumu zcela a plně proniknout do hloubky absolutního Tajemství. Spolu s mystiky vyznává, že právě pokorné ztišení, odmítnutí pokusů zmocnit se vlastními silami Tajemství vytváří prostor, v němž mohu zaslechnout, jak Tajemství samo ke mně promlouvá, – a v němž zároveň mohu pocítit úctu ke způsobům, jak tomuto promlouvání naslouchají a rozumějí ‚ti druzí‘.“¹⁰⁴

Halík tedy zdůrazňuje, že nikdo z lidí nikdy nemůže říci, že zná celou pravdu. A ačkoli se ubírá po cestě pravdy, nemůže se vyvyšovat nad ostatní, protože zkrátka nemá měřítko, podle kterého by mohl posoudit, zda je na cestě pravdy dál než ti druzí. Dialog je tedy prostředkem k vzájemnému obohacení, nikoli k přesvědčování druhých o správnosti vlastního názoru. To, že uznáme, že druzí mohou mít také část pravdy (přičemž my máme také pouze její část), rozhodně neznamená, že bychom popírali svůj vlastní postoj. Mezináboženský dialog má za cíl kultivovat a prohlubovat hledání pravdy.

Perspektivismus zahrnuje uvědomění si toho, že naše poznání je nutně omezené pozicí, ve které se nacházíme (historické, kulturní, náboženské, sociální atd.). Vidíme svět pouze ze své omezené perspektivy. Cílem perspektivismu je snaha o nahlédnutí skutečnosti také „očima těch druhých“. Snažit se o pohled také z jiné perspektivy a tak dojít k ucelenějšímu pohledu. Náš pohled se tak stává více plastickým. „Perspektivismus je něco jiného než extrémní kulturní a etický relativismus rozšířený v postmoderně, není tak skeptický, co se týče poznání pravdy. Neříká, že pravdivé poznání neexistuje,

¹⁰⁴ HALÍK, Tomáš. *Prolínání světů*, s. 247

pouze tvrdí, že člověk se sám pravdy nemůže zmocnit, nemůže být jejím ‚majitelem‘ právě proto, že jeho vidění a vědění je vždy nějak ohraničené.“¹⁰⁵

¹⁰⁵ HALÍK, Tomáš a Tomasz DOSTATNI. *Smířená různost*, s. 162

4. Rozhovor s Tomášem Halíkem

V této kapitole bude uveden rozhovor, který jsem vedl s Tomášem Halíkem. Spatřuji velkou výhodu v tom, že jsem měl možnost vedle studia primárních textů uskutečnit rozhovor s jejich autorem, a to zejména proto, že v rozhovoru jsem si mohl uvěřit vymezení jeho základních myšlenek. Tento rozhovor má za cíl upřesnit základní myšlenky díla Tomáše Halíka a zároveň doplnit jejich komentář. S jeho uveřejněním v této práci Halík vědomě souhlasil. Otázky byly připravené tak, aby odpovídaly obsahu této práce, tedy se zaměřením na vztah víry a nevíry a na mezináboženský dialog. V průběhu rozhovoru jsem pak někdy pokládal i doplňující otázky, když se mi zdálo, že by Halíkovy myšlenky bylo potřeba více upřesnit tak, aby směřovaly k cíli této práce.

Rozhovor byl předem domluvený. Uskutečnil se ve čtvrtek 23. 4. 2015 v pracovně profesora Halíka na Filosofické fakultě UK a byl nahráván na diktafon se souhlasem pana profesora. Poté byl přepsán a je zde uveden v plném znění. Rozhovor trval 42 minut. V závěrečné kapitole shrnuji poznatky získané nejen z Halíkova díla, ale také na základě tohoto rozhovoru.

Následuje znění rozhovoru:

Na úvod bych se rád zeptal, jaké jsou základní oblasti, kterým se věnujete ve svém díle?

Tak, jednak je to samo pojetí víry, kde navazuji na takové to existenciální pojetí víry, které bylo inspirováno Kierkegaardem, potom některými těmi postmoderními teology, víra jako životní obrat, víra, která je víc než jen nějakým přesvědčením, víra, která je otevřením vlastního příběhu tomu příběhu Ježíšovu. Pak se ten náš vlastní příběh a ten biblický příběh navzájem vykládají a svojí vírou participujeme na různých skutečnostech, například na různých okamžicích Ježíšova příběhu, včetně takových okamžiků, jako je kříž

a to volání „Bože můj, proč jsi mě opustil?“ A zase ten velikonoční příběh naopak vrhá určité světlo na naše určité životní zkušenosti. Bůh je kontextem našeho života. Náš život je fragmentem, stejně jako naše lidské dějiny jsou fragmentem – nedokončeným, částečným – a Bůh je tím kontextem smyslu. Fragmentu můžeme rozumět jedině v kontextu. A i tomu našemu vlastnímu životu a vůbec lidské existenci věříme v rámci toho kontextu, kterým je Bůh. Ovšem tento kontext nemáme zde plně k dispozici, máme ho v módu víry, naděje a také lásky, takže k tomu dramatu víry patří i ty okamžiky konfrontace s Boží skrytostí, s Božím mlčením. Čili to je ten koncept víry jakožto trpělivosti tváří v tvář té Boží skrytosti. Víra jako odvaha vkročit do oblaku tajemství. Ne jako držení jistot, ale jako ta odvaha žít s tajemstvím. Čili Bůh jako Tajemství, to je to jedno chápání Boha, chápání víry.

S tím také souvisí ta možnost začlenit i určitý typ ateismu do kontextu víry, že právě ten bolestný ateismus, ten ateismus zranění („Rád bych věřil, ale nemohu. Jsem příliš traumatizován tou zkušeností zla, utrpením v dějinách lidstva, v mém vlastním životě.“), takže tenhle okamžik té opuštěnosti je něco (a ateismus je postavený na tomto okamžiku, na tom traumatu zlem), co nemůžeme utlouci argumenty apologetickými, ale naopak to vložit do toho širšího kontextu, ukázat, že je to jakási participace na tom Velkém pátku, a že můžeme akorát obejmout tuto zkušenost a ukázat, že je také součástí té zkušenosti víry. Čili tento typ ateismu obejmout, vložit do kontextu. Přiznat mu jakousi partikulární pravdu a ukázat, že ta cesta víry eventuelně jde také skrze to temné údolí, ale vede dál.

Pak to souvisí s určitým chápáním církve jako společenství poutníků, jako *communio viatorum*, pro které Kristus je cestou. My jsme lidé na cestě, nikoli v cíli. Kristus sám může o sobě říci: „Já jsem Pravda“, ale my nejsme Kristus, my jsme Kristovi učedníci, následovníci, jdeme-li za ním a následujeme ho,

jdeme na cestě Pravdy, ale nejsme ještě v cíli. Právě tady je pro mě důležitá ta myšlenka proti triumfalismu, proti tomu chápání církve jako *ecclesia triumphans*, neplést. Snažit se o to eschatologické rozlišení té *ecclesia militans* na zemi, která by měla bojovat především s tím pokušením triumfalismu, kromě jiného, a na druhé straně tím eschatologickým stavem, kdy bychom si mysleli, že již zde máme tu *ecclesia triumphans*, tak je to prostě ten triumfalismus, který přestává být tou cestou k otevřenému horizontu Božího tajemství. Právě to, že jsme lidé na cestě, ještě ne v cíli, že nejsme vlastníky pravdy, že pravda je kniha, kterou ještě nikdo z nás nedočel do konce a která taky souvisí s tou ideou Božího *kenósis*, nás vede k pokoře tváří v tvář těm ostatním duchovním cestám. Že si musíme uvědomit, že nejsme v té „God-like position“, v té pozici, která by mohla rozhodovat o tom, která ta cesta je pravdivá. Jistě máme svoji zkušenost s Kristem, svoji zkušenost víry, které se nemáme vzdát, ale zároveň že si uvědomujeme, že ta skutečnost ještě není dokonaná, že je určitý rozdíl mezi tou Boží pravdou a mezi tím naším pochopením té pravdy. Takže v tomto smyslu můžeme také s pokorou a s respektem se dívat na ty paralelní duchovní cesty a nechávat nutně jako nějakou kontraverzi, jako ohrožení, ale jako partnera v dialogu, který nás eventuelně také může upozornit na některé věci, které my na té své cestě a z té své perspektivy přehlízíme. A v tomto smyslu mě to vede k tomu duchu dialogu a respektu jak k těm ostatním duchovním zkušenostem, jak k těm ostatním náboženstvím, tak i k tomu sekulárnímu humanismu, který podle mého názoru víceméně vznikl z toho pokusu o jakousi třetí cestu křesťanství v těch zápasech mezi katolicismem a protestantismem, kdy řada těch evropských intelektuálů se nedokázala ztotožnit s žádným z těch konfesionálních táborů a to úsilí o tu třetí cestu nakonec vlastně vyústilo v osvícenství. A z toho vyšel ten typ toho sekulárního humanismu, který je jakýmsi nechtěným dítětem křesťanství. Ale že právě dnes nastala ta chvíle,

kdy znovu máme vstoupit do rozhovoru a vidět, že i my tomu sekulárnímu humanismu můžeme poukázat na ten kontext, z kterého vzešel, ale i ta jeho zkušenost s tou emancipací člověka a tak dále, je něco, co je legitimním rozvíjením toho křesťanského dědictví. Je to jedna z verzí křesťanství, kterou také máme brát vážně.

Zajímalo by mě, jaký je vztah mezi Kristovým přikázáním o hlásání evangelia a úctou k názoru a přesvědčení druhého člověka. Jestli je křesťanský proselytismus špatný, pokud nám jde o spásu druhých lidí.

Já si myslím, že ke křesťanství patří a že křesťan má vzít vážně to misijní poslání, ovšem že to misijní poslání má mít charakter svědectví. My jsme svědky vzkříšení v tom smyslu, že Kristus vstal také do prostoru naší víry a náš život má být jakýmsi poukazem ke Kristu a prostorem, v němž se ukazuje, že Kristus není jen postavou nějaké dávné minulosti, ale že je živý. Že je živý i skrze naši víru, skrze naše životní svědectví. A to máme předkládat světu jako zkušenost naší víry, jako zkušenost té duchovní cesty, ke které jsme se přiznali a do které patříme, ovšem může to vstupovat do světa jenom jako nabídka.

Také jsem velmi rád, že II. vatikánský koncil přiznal tu možnost spásy i nepokřtěným a i necírkevně věřícím, zvláště těm, kteří odmítají-li víru a Krista, činí to z neznalosti, i lidé, kteří neměli možnost se s tím poselstvím setkat anebo se s ním setkali v podobě, ve které ho nemohli čestně přijmout. Tam neznalost Krista nebo nepřiznání se ke Kristu nebo dokonce odmítání Krista a církve není tím hříchem nevěry. Někdy tou příčinou toho jejich odmítnutí je právě to antisvědectví křesťanů. No a ten člověk, kterému se nedostalo toho křesťanského svědectví v té podobě, aby ho mohl čestně přijmout, je odkázán na své svědomí, na své poznání a je součástí toho oficiálního učení katolické církve zakotveném v dokumentech II. vatikánského koncilu, že ten člověk, který bez své viny neuznal Krista a církev, řídí-li se

svým svědomím a svým poznáním, může být spasen. Čili ta naše misie nemusí mít nervózní charakter strachu, že pokud ti lidé neuslyší to Kristovo svědectví a nebudou námi obráceni, budou odsouzeni k zatracení.

Takže si myslím, že zde nikoliv proselytismus v tom smyslu nějakého přetahování lidí, ale že máme vstupovat do rozhovoru. Do rozhovoru, o kterém platí to „všichni jsou pozváni, nikdo není nucen“, kde základním adresátem mají být ti hledající, ti kteří se sami ptají, a kde rozhodně smyslem není vytrhovat lidi z těch jejich vlastních náboženských tradic. Když je někdo upřímně zakotven ve svém židovství, ve svém islámu, ve svém buddhismu, tak si myslím, že je třeba to respektovat, že je možné vstupovat do rozhovoru, kde mohou být něčím z té naší tradice inspirování, ale kde i my můžeme být inspirování něčím z té tradice jejich a kde to má mít spíš charakter toho dialogu plného respektu než takového proselytismu, ve smyslu toho přetahování. Takže ta hlavní misie by měla být vlastně tou autoevangelizací, učinit z těch neautentických křesťanů, těch lidí, kteří se formálně hlásí ke křesťanství, ale ten Duch Kristův v nich není a podávají nějaké matné svědectví nebo antisvědectví, tak ti by měli být předmětem té autoevangelizace církve. Já myslím, že jestliže tu svoji energii vrhneme do tohoto prostoru a také k těm, kteří jsou vykořeněni z jakýchkoliv náboženských tradic a opravdu upřímně hledají a ptají se, tam jsme povinni nabídnout poklady té naší tradice. Pokud půjdeme těmito dvěma směry, budeme zaměstnáni až dost. Takže to by měly být ty priority a ty lidi, kteří jsou upřímně zakotveni v těch existujících duchovních tradicích, nepřetahovat.

Jak by církev měla reagovat na lidi, kteří nejsou zaměřeni vyloženě proti Bohu, ale spíše proti církvi?

Ten antiklerikální, anticírkevní afekt, který je velmi typický právě pro naše prostředí, v sobě má něco, co je hodné našeho respektu a zájmu, protože je tam

vlastně taková implicitní víra. Jestliže ten člověk kritizuje církev, tak to znamená, že od ní přece jenom něco očekává, že si myslí, že by měla být jiná a lepší. Právě tohle je podle mě potřeba hodně rozlišovat, tu kritiku církve, to odmítání církve od toho odmítání Boha a také to, že často ti lidé, kteří církev odmítají a kritizují, ji kritizují tak, že v té jejich kritice je implicitní uznání toho nároku křesťanské víry na pravdu a ve světle toho vlastně oni ukazují, že církev to své vlastní poslání nenaplňuje tak, jak by měla.

Ve svém díle označujete určitou skupinu lidí jako „Zachey“. Jak konkrétně takovou skupinu lidí lze oslovit a jak je vůbec poznáme?

Ten Zacheus je pro mě archetyp lidí, kteří mají určitý zájem. Zacheus vylezl na strom, aby viděl Ježíše. Slyšel o něm, byl zvědavý, měl zájem, nebyl lhostejný, nebyl nepřátelský, nicméně cosi mu bránilo se vřadit do toho zástupu učedníků. Je otázka, jestli to bylo jenom proto, že byl malé postavy nebo určité vědomí viny, že byl celník, že sám není přijímán těmi lidmi, kteří Ježíše vítali, nebo že byl považován za hříšníka – tohle to všechno jistě může být. Je problém psychologizovat ty biblické obrazy, ty biblické příběhy, ale pro mě se stal jakýmsi archetypem lidí, kteří mají určitý zájem o Krista, o víru, v širším slova smyslu o věci duchovní, ale nejsou konformní s tou většinou věřících a udržují si určitý odstup, mají potřebu určitého nadhledu.

A můžeme takové lidi tedy vůbec poznat, když si udržují odstup?

Já si myslím, že tam přece jenom ten zájem o ty věci je. Často lidi říkají v rozhovoru při setkáních: „Ano, já se o tyhle ty věci zajímám, já jsem svého druhu spirituální člověk, mě to zajímá, ale ta církev mě odpuzuje.“ Často říkají: „Já jsem spirituální člověk, ale nenáboženský“ nebo: „Já do kostela nechodím, ale přece jenom mně to není lhostejné, to křesťanství, náboženství, víra.“

Takže s tím se celkem můžeme setkat i v běžných rozhovorech s lidmi a takových lidí je kolem nás poměrně dost.

Ale oni sami nepřichází za křesťany?

Pro mě jsou to třeba někteří čtenáři mých knížek. Já se s tím velice často setkávám, že mě v nějaké společnosti někdo osloví a říká: „Heleďte, já nejsem věřící, já nechodím do kostela, ale ty vaše knížky čtu. Mě to zajímá, mně to něco říká a já jsem vlastně taky takový Zacheus.“ Sami tohle uvádí. Takže čtou určitou literaturu, rádi si poslechnou třeba nějaký pořad, ale to ještě neznamená, že se identifikují s církví a s tím klasickým druhem víry.

Tohle je ale Váš konkrétní případ, to, že píšete tyto knihy. Ale jak by měla reagovat řekněme církev obecně? Má za těmi lidmi nějakým způsobem přijít?

Cítí-li ten zájem, tak by měla udělat to, co udělal Ježíš. Že přišel k němu, nečekal, až ten člověk přijde, viděl ten zájem, přistoupil k němu a oslovil ho jménem. Což znamená: „Já tě znám, já ti rozumím.“ Ukázat, to co říkal sv. Augustin, že mnozí, kteří si myslí, že jsou venku, jsou ve skutečnosti uvnitř. Dát tím oslovením najevo, že ty lidi respektujeme, známe je jménem, nejsou pro nás neznámí, nejsou pro nás cizí. A dovedeme se jim přiblížit, dovedeme s nimi zapříst rozhovor. Ten rozhovor nemusí být nutně nějaká misijní akce ve stylu Svědků Jehovových, to by bylo spíše kontraproduktivní. Ale prostě nějaký typ lidského dotyku, aby věděli, že s námi mohou vstoupit do rozhovoru, že pro ně nejsme cizí, neznámí, vůči nim lhostejní. Je to vytvoření takové „kultury blízkosti“, o tom taky často mluvím, cituji ten Heideggerův výrok, že moderní doba překonala všechny vzdálenosti, ale nevytvořila žádnou blízkost. To si myslím, že je úlohou církve – vytvářet jakousi kulturu blízkosti. Ukázat porozumění, zájem, přijít k těm lidem blíž. A to ne jenom v tom smyslu

takové té klasické misie a proselytismu. Navázání rozhovoru, navázání kontaktu, oslovení je jakýmsi otevřením.

Jak konkrétně by takové oslovení mělo vypadat? Máme jako církev vytvořit prostor pro to setkání?

I tak samozřejmě. To je něco, o čem mluvil papež Benedikt, o tom „nádvoří pro pohany“. Já jsem na téhle té metafoře ocenil to, že jsem ji viděl jako určitou analogii k tomu mému obrazu toho Zachea nebo k jinému obrazu, který taky často používám, že by se církev měla podobat náměstí před bazilikou sv. Petra v Římě, kde ta Berniniho kolonáda je taková ta otevřená náruč, ten otevřený prostor je vlastně součástí toho architektonického plánu té baziliky, takže i lidé, kteří nevejdou přímo dovnitř do té baziliky, de facto jsou „in“, vevnitř. Takže dbát o takovou tu „předsiň víry“. Nakonec ta Benediktova metafora s tím nádvořím pohanů může působit v určitém smyslu i trochu triumfalisticky. Já si myslím, že je otázka, jestli dneska jsme ti, kteří mohou otevřít nádvoří pro pohany. Jako ten jeruzalémský chrám, který byl rozkotán, jestli i církev dnes není rozkotána.

Ale to mohou být třeba určité kulturní oblasti. V konkrétní podobě, když vytváříme takové prostředí. Třeba i já jsem se kdysi osobně účastnil v kostele na Velký pátek Dvořákovy Stabat Mater a skrze ten kulturní hudební prožitek jsem měl nějakou účast na tom tajemství Velkého pátku. To jsem ještě nechodil na bohoslužby. Ani bych jim nerozuměl, ale té Dvořákově hudbě jsem rozuměl a uvedlo mě to do toho mystéria. Takže si myslím, že velká část té oblasti kultury – hudby, výtvarného umění, románů – je jakýmsi vyzářováním křesťanství a je jakýmsi pozváním, protože účastnit se kultury znamená mít jakousi participaci na té vnitřní zkušenosti. Nemyslím zase takové to propagandistické umění. Jestliže umění se chápe jako nástroj propagandy, byť náboženské, tak to zpravidla má charakter kýče. Existují silné autentické,

významné počiny, které v sobě nesou duchovní náboj a mohou lidem otevřít dveře, mohou být jakýmsi pozváním a přístupem. Takže například toto.

Takže tu kulturu vidíte jako konkrétní projev dialogu s nevěřícími.

Ano.

Přesuňme se nyní k oblasti mezináboženského dialogu. Jakým způsobem bychom měli přistupovat k jiným náboženstvím tak, abychom uznávali jejich hodnotu a zároveň neznevažovali své vlastní?

Já myslím, že v tom vztahu k jiným náboženstvím jsou potřeba dvě věci. Jednak pečlivé studium, abychom znali historii toho náboženství, abychom poznávali obsah té zvěsti, ty posvátné spisy. Pokud je to možné, tak nějakým osobním studiem nebo alespoň nějakým zprostředkováním. Ne každý se může ponořit do studia Koránu, ale existují knihy, které solidně podávají do těch věcí vhled. Čili to studium a potom lidská setkání. Protože to není jenom setkání s buddhismem ale také s buddhisty. A tyhle dvě věci by měly jít nějak pospolu, protože pokud jsou to jenom ta lidská setkání, tak tam to může vytvořit takový příliš idealizovaný obraz. Za krátko dojdeme k tomu, že tam jsou lidé, kteří jsou sympatičtí, ale přece jenom k tomu dialogu potřebujeme něco víc, než jenom tu lidskou sympatii a takovou tu zkušenost, že všude jsou taky milí lidé. Na druhé straně je to nebezpečí, že když přistupujeme k těm lidem a neznáme ten kulturní kontext, nemusíme některým věcem rozumět, můžeme jim rozumět zkresleně, zbytečně si vytvořit určité předsudky a tak dále.

Takže jednak studium té konkrétní náboženské kultury, vědět o tom něco, protože mnozí lidé (a zvláště u nás) mají razantní názory na náboženství, ale vlastně o tom nic nevědí, a druhá věc je potom nezůstat jenom u toho abstraktního studia, ale setkávat se s konkrétními lidmi a naslouchat třeba i svědectví, jak ti lidé tu svou víru prožívají.

V čem konkrétně by měl spočívat ten mezináboženský dialog? Ve výměně zkušeností?

Já myslím, že tady je celá řada rovin. Jednak jsou to i společné iniciativy, protože přece jenom mnohé ty základní etické důrazy jsou podobné – starost o zachování stvoření, nějaká ekologická zodpovědnost, starost o mír ve světě, zápas proti násilí, proti formám moderního otroctví, vykořisťování lidí, zájem o to, aby hospodářství bylo spojeno s nějakými etickými pravidly, podobně politika. Ta starost o náš svět, o naši společnost, o přírodu, lidskou důstojnost, o mír, tohle všechno jsou věci, které jsou ohrožené na mnoha místech světa a lidé, kteří mají eticko-náboženský zápal, by se měli umět spojit přes hranice těch jednotlivých konfesí a najít nějakou společnou akci. Já mám třeba zkušenost z té iniciativy Společný hlas, která v naší republice už po léta spojuje zástupce těch abrahámovských náboženství, kdy občas zaujímáme nějaké stanovisko třeba k takovým otázkám jako je eutanazie nebo rasismus, xenofobie a tak dále. Takže v rámci těch společných hodnot nějaké společné iniciativy řekněme prospěch obecného dobra, to je jedna věc.

Potom to poznávání a překonávání předsudků, například v takové podobě, jako jsem to já kdysi zažil v mládí v semináři v Rakousku organizovaném Kvakery, když se potkávají zejména mladí lidé, kteří ještě nejsou tolik zatíženi těmi předsudky a vidí mladé lidi z jiných tradic, tak se ty předsudky odbourávají. A je tam nějaká motivace k tomu, aby lidé potom i během života se stavěli k lidem z jiných tradic, z jiných náboženství vstřícně a aby se snažili odbourat ty stereotypy a ty předsudky.

Takže nějaké praktické společné iniciativy, potom to poznání a potom samozřejmě i v té naukové, intelektuální oblasti jsou některé věci, kterými by se měli ti učenci různých tradic zabývat, takovými centrálními duchovními, kulturními, filosofickými, náboženskými otázkami a tady je vidět do jaké míry

se mohou vzájemně inspirovat a kde jsou ta největší ložiska nedorozumění nebo kde jsou ty názory opravdu v rozporu a jestli je to opravdový rozpor, nebo je to spíš nedorozumění. A zase vytyčit ty věci, kde jsme si blízko.

Co mohou ostatní náboženství nabídnout křesťanství? Čemu se od nich křesťané mohou naučit?

To je celá řada věcí. Každé to náboženství má mnoho podob. Existují třeba určité cesty meditativní, kontemplativní modlitby, které jsou rozvinuty v těch východních tradicích, například v zenu. Mnoho křesťanů to vedlo k tomu, že prohloubili svůj vlastní duchovní život nalezením toho, že významnou pomůckou pro ten duchovní život může být i určitá práce s tělem, s dechem a tak dále. Že může prohlubovat naši modlitbu, náš duchovní život, naše usebrání.

Pak třeba u muslimů člověk vidí určitý druh sociální solidarity, že je tam samozřejmé přispívat na chudé, dávat část majetku na dobročinné účely. Nebo opravdu dodržují určitý rytmus dne, modlitby během dne. To už kdysi inspirovalo sv. Františka, když slyšel to pravidelné volání muezínů a to, že společně pokleknou k modlitbě, k tomu, že pak šířil modlitbu Anděl Páně, to klekání, kdy opravdu poklekli podobně, jako to viděl u těch muslimů, kteří se vrhali k zemi. A to zpívání muezínů zase k tomu, že ten hlas zvonů třikrát denně volal lidi k tomu, aby se modlili Anděl Páně. To asi dneska není v téhle podobě, ale přece jenom to, že člověk se má během toho dne zastavit v modlitbě, to je něco, co vidíme na těch muslimech, a u mnohých z nás to tak není. Třeba si na Pána Boha přes den vůbec nevzpomeneme, nebo ten rytmus modlitby zdaleka není tak ukázněný.

Stejně tak jako třeba slavení šabatu. Ta společná šabatová večeře inspiruje křesťany k tomu, že i ten společný stůl je prostor k rodinné modlitbě a pro

slavení. Nejen slavení v kostele, ale i to slavení v domácnosti je výrazem zbožnosti a oslavy Boha. Takových věcí je celá řada.

Co myslíte, že křesťanství může naopak nabídnout ostatním náboženstvím?

Já si myslím, že například ten pojem bližního. Ježíšova odpověď na tu otázku: „Kdo je můj bližní?“ Ježíš tu otázku vlastně obrací a říká: „Ty se staň bližním každého, ať je to Žid nebo Samaritán. A zejména buď blízko těm, kteří jsou chudí, potřební, atd.“ Takže ten pojem bližního, ta univerzální láska překračující hranice, odpovědnost za lidi. To je něco, co je velmi důležité. To, co přináší sv. Pavel: už není člověk Žid nebo pohan, muž nebo žena, otrok nebo člověk svobodný, všichni jsme v Kristu nové stvoření. Takže to rozvíjení hranic, ta univerzální láska, to je něco, co patří ke křesťanství, a to by mělo nabídnout, protože ne všude to tak je.

Myslíte, že mezináboženský dialog funguje?

On samozřejmě probíhá na mnoha rovinách, jsou společné iniciativy právě ve prospěch toho obecného dobra. Já jsem se loni účastnil takového setkání ve Vatikánu inspirovaného papežem Františkem, na iniciativě proti těm formám moderního otroctví a vykořisťování lidí. Tam představitelé různých náboženství podepsali dokument, který je zavazuje k některým konkrétním krokům, jak tlačit na vládní legislativy a tak dále, aby ty formy moderního otroctví byly postupně odstraněny. Tak to je jedna forma té společné iniciativy.

Pak jsou to přece jenom ty skupiny, které se snaží spolu komunikovat právě tam, kde jsou ta náboženství zneužívána jako politické ideologie, jako výraz etnických zájmů a podněcování nenávisti jedněch proti druhým. Takže existují iniciativy, které se snaží o dorozumění mezi Židy a Palestinci ve svaté zemi, mezi křesťany a hinduisty v Indii, tam jsou křesťané často vystaveni násilí.

Takže ano, jsou různé iniciativy, jak tedy tohoto typu, že společně bojují proti nějakému zlu, nebo taková ta vzájemná poznání, výměnné akce. Takže tyto věci nějakým způsobem probíhají. Probíhá dialog mezi křesťany a židy, který vedl jednak k odsouzení forem antisemitismu, ale také ke sblížení a odstranění těch starých předsudků. Takže ano, probíhají na mnoha rovinách, ale také jsem si vědom určitých úskalí. Pokud jsou tou jedinou formou ty vědecké konference nebo ta setkání učenců, tak je to jistě dobrý signál, že se takové věci dějí, ale hrozí tam to nebezpečí, že se vytvoří taková subkultura těch takzvaných „dialogistů“, kteří si mezi sebou rozumějí daleko lépe než s těmi vlastními lidmi v těch fundamentalističtějších podobách. Takže na tohle je potřeba si taky dát pozor.

5. Shrnutí

Otázkou této práce je, jak chápe Tomáš Halík víru ve svém díle. Dospěli jsme k tomu, že na prvním místě se jedná o určitý postoj. Víra by měla být postojem naslouchání, otevření se druhému. Nemělo by se ovšem jednat o nějaké prázdné gesto, kdy si druhého člověka vyslechneme a poté mu řekneme, jak by se měl chovat správně. Pro Halíka je zásadním výchozí postoj hledajícího s hledajícími. Tedy postoj člověka, který se netváří, že vlastní pravdu. V tomto základním postoji Halík předpokládá, že oba účastníci dialogu neznají celou pravdu, ale společně ji hledají.

Úkolem pro církve z tohoto vyplývajícím je být pozornou a snažit se ve svém okolí nacházet lidi, kteří o její svědectví projeví zájem. Sama při tom může být obohacena zkušenostmi lidí „zvenku“. Především by se však církve měla misijně zaměřit na vlastní členy, na ty, kteří již nemají sílu nebo na své cestě zabloudili. Snažit se vydávat ze svého pokladu těm, kteří to potřebují.

Významným přínosem Halíkova díla je jeho pohled na ateismus jako součást víry. V dialogu s ateisty lze vyjasnit to, že mnohdy nevěří v Boha kvůli své zkreslené představě o něm. V tom případě je můžeme ujistit o tom, že v takového Boha nevěříme ani my. Významným nástrojem tohoto přístupu je apofatická teologie, která se zaměřuje na to, jaký Bůh není. Církve tedy může z tohoto odvětví teologie významně čerpat právě v dialogu s nevěřícími. Halík v této souvislosti mluví o křesťanském ateismu.

Halík také mluví o tzv. implicitní víře, kterou mají lidé, kteří se zatím se skutečným Bohem vědomě nesetkali, ale v praktickém životě, ve svém životním postoji jednají neuvědoměle podle Božího zákona. Křesťané vyznávají, že nikoli víra sama o sobě ale především skutky víry jsou tím, co bude Bůh při posledním soudu hodnotit. Tím, že Halík mluví o tomto druhu implicitní víry, nechce nijak relativizovat vlastní křesťanství a deklarovat

zbytečnost víry. Naopak se snaží zdůrazňovat to, že brány Božího království nejsou uzavřené opravdu nikomu a nám nepřísluší je někomu zavírat.

Jak bylo ukázáno, významným prvkem víry podle Halíka je postoj otevřenosti vůči tajemství. Netýká se to pouze vztahu k Bohu, ale také k věcem, kterým ve svém životě nejsme schopni porozumět a během pozemského života jim pravděpodobně ani nikdy neporozumíme. V tomto ohledu je dalším významným prvkem víry podle Halíka paradox. Paradoxy víry jsou součástí katolické zásady „nejen ale i“, která dbá na to, abychom neuzavírali a priori některé věci, které náleží pouze do rozhodování Boha. Halík varuje před církevním triumfalismem, který se tváří, že všemu rozumí nejlépe. Proto je na místě pokorné přiznání, že ani křesťané neznají celou pravdu. Tu budeme znát teprve, až nám ji Bůh zjeví po smrti. Halík upozorňuje na rozdíl mezi zjevenou pravdou, která je zjevena v plnosti, a omezenou lidskou schopností tuto pravdu přijmout. Některé věci, které jsou obsahem křesťanského vyznání (především právě paradoxy křesťanské víry), racionálnímu člověku bez víry nikdy nebudou dávat logický smysl. K tomu právě slouží víra, která se tomuto tajemství otevírá.

Základním Halíkovým poselstvím je pěstovat kulturu dialogu na všech rovinách. Jednou z nich je také mezináboženský dialog. Pro ten opět platí postoj, který jsme právě zmínili. Jedná se o tzv. *perspektivismus*, který po člověku požaduje snahu o rozšíření vlastního pohledu o pohled druhých. Halíkovi nejde o rozmlžování hranic mezi náboženstvími, ignorování podstatných rozdílů. Spíše mu jde o přijetí plurality jako faktu a vytvoření lidské blízkosti i přes rozdíly mezi námi.

Jako konkrétní prostředek pro vytváření prostředí dialogu vidí Halík kulturu (viz rozhovor, kap. 4). Kultura je oblast, ve které církev snadno může mluvit o své zkušenosti a nenásilně ji tak nabízet zájemcům. Pěstováním kultury

církev dělá krok k vzdáleným, snaží se jim přiblížit. Lidé, kteří projeví zájem, mohou být touto kulturou osloveni a tím se dotknout duchovního světa. Důležité však v celém procesu je dobrovolné rozhodnutí konkrétního člověka.

Co se týká mezináboženského dialogu, Halík upozorňuje, že je potřeba nezůstat pouze u laciné tolerance, která by ve výsledku znamenala ignoraci. Je potřeba udělat krok směrem k ostatním náboženstvím. V praxi tento zájem znamená nejen studium odborných pramenů a teoretické seznámení s obsahem víry jiných náboženství, ale také osobní setkání s příslušníky těchto náboženství, které v důsledku bourá předsudky. Tomáš Halík dochází k zajímavému závěru: „Už dnes zakouším na poli mezicírkevních a mezináboženských kontaktů, že skutečné hranice nejdou mezi konfesemi a mezi náboženstvími, nýbrž napříč, mezi lidmi ‚otevřené‘ a ‚zavřené‘ mysli.“¹⁰⁶ Lidé „otevřené mysli“, jak je nazývá, jsou lidé, kteří jsou ochotni naslouchat, vést dialog a když dospějí k tomu, že se ve svých úvahách mýlili, jsou ochotni uznat svůj omyl. Lidé „zavřené mysli“ jsou lidé, kteří předem ví, co je správné a nechtějí slyšet, že se mýlí. Nejsou schopni podívat se na danou skutečnost z jiného úhlu. Mohlo by to totiž ohrozit jejich pravdu.

Vzájemným setkáváním a rozhovory se tedy bourají předsudky. Tomáš Halík přesto vidí riziko setkávání ve formě mezináboženských konferencí, kde může vzniknout jakási subkultura diskutujících, kteří si mezi sebou rozumí, ale už nevidí skutečné problémy a vzdalují se příslušníkům svého vlastního náboženství. Halík v každém náboženství vidí vzdělanou a lidovou vrstvu. Podle něj by člověk neměl ztratit kontakt s lidovou vrstvou svého náboženství. Pokud zbouráme hranice předsudků mezi jednotlivými náboženstvími, je potřeba si dát pozor na to, abychom nevystavěli nové, které povedou jinudy.

¹⁰⁶ JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK. *Ptal jsem se cest*, s. 250

Halíkův postoj perspektivismu vede k tomu, že příslušníky ostatních náboženství vidí jakou souputníky na téže cestě. Jako křesťan vyznává, že k Bohu lze dojít pouze skrze Ježíše Krista. Zároveň však vyznává, že Ježíš Kristus není omezen pouze na křesťanství. Může být anonymně přítomen v jakémkoli jiném náboženství. Vzdává se hodnocení, zda jsou všechna náboženství v jádru stejná, protože nemá, podle čeho by to posoudil. Takový soud náleží pouze Bohu, který jediný je absolutní pravdou. My sice vyznáváme, že Ježíš Kristus je Pravda, avšak my nejsme Kristus.¹⁰⁷

Řešení tohoto problému vidí Halík v přijetí plurality jako faktu, naučit se žít v mnohosti. I přes tuto rozdílnost bychom si však na svých cestách měli vzájemně pomáhat a učit se od sebe navzájem.

Když Tomáš Halík cituje Heideggerův výrok: „Technika překonala všechny vzdálenosti, avšak nevytvořila žádnou blízkost,“¹⁰⁸ vidím za tím právě onu touhu vytvářet blízkost. Halík se svým dílem snaží vytvářet blízkost mezi věřícími a nevěřícími a stejně tak mezi věřícími a jinak věřícími. „Jsem přesvědčen, že autentickou podobu křesťanského svědectví v této době nemusí být pouze ‚misie‘ v klasickém slova smyslu, nýbrž že jím může být také snaha přispívat k budování mostů porozumění a důvěry přes propasti předsudků a traumat minulosti.“¹⁰⁹

¹⁰⁷ HALÍK, Tomáš. *Prolínání světů*, s. 263

¹⁰⁸ HALÍK, Tomáš. *Co je bez chvění, není pevné*, s. 163

¹⁰⁹ HALÍK, Tomáš. *Prolínání světů*, s. 24-25

Závěr

Cílem této práce bylo vystihnout alespoň dvě základní myšlenky v díle Tomáše Halíka (vztah víry a nevíry, mezináboženský dialog), popsat je a pokusit se vystihnout, jak by měla vypadat jejich realizace v praxi. Tohoto cíle jsem se pokusil dobrat prostřednictvím analýzy primární literatury, místy za pomoci literatury sekundární. Tuto analýzu jsem se pak snažil provázat s realitou na základě rozhovoru s Tomášem Halíkem. V první kapitole jsme viděli, jak některé životní zkušenosti Tomáše Halíka ovlivnily v jeho psaní. Pokusil jsem se provázat jeho život s jeho dílem. Ve druhé kapitole jsme se již věnovali první ze základních myšlenek jeho díla – vztahem víry a nevíry. Následně jsme se dotkli tématu mezináboženského dialogu v souvislosti s Halíkovým dílem. Rozhovor s ním pak znovu ukázal, že myšlenky vztahu víry a nevíry a mezináboženského dialogu jsou dvě z jeho základních myšlenek. Na závěr jsem se pokusil tyto myšlenky shrnout a zasadit do konkrétní praxe. Došel jsem k tomu, že v zásadě se jedná především o postoj dialogu. Víra je úzce provázána s pokorou vůči tajemství, tedy postojem, který nevlastní pravdu, ale snaží se ji hledat, trpělivostí, nasloucháním druhým a tím v důsledku bořením předsudků, zkoumáním skutečnosti z různých úhlů, vytvářením blízkosti. Tato práce řešila pouze dvě základní oblasti v Halíkově díle. Oblast, kterou jeho dílo pokrývá, je však širší, a i na tyto dvě základní oblasti vymezené v této práci bychom se mohli dívat ještě z mnoha jiných pohledů a v různých dalších souvislostech. Práce je tedy pouhým střípkem v celkovém kontextu Halíkova díla a nabízí se zde spousta možností dalšího zkoumání. Pokud bychom naopak jeho dílo měli shrnout do jediného slova, jednalo by se pravděpodobně o slovo dialog. Snažme se tedy dále růst ve všech dotyčných oblastech.

Seznam literatury

HALÍK, Tomáš. *Co je bez chvění, není pevné: labyrintem světa s vírou a pochybností*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, 379 s.
ISBN 80-7106-628-1.

HALÍK, Tomáš. *Divadlo pro anděly: život jako náboženský experiment*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, 257 s.
ISBN 978-80-7422-051-7.

HALÍK, Tomáš. *Oslovit Zachea*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 2003, 495 s.
ISBN 80-7106-547-1.

HALÍK, Tomáš. *Prolínání světů: ze života světových náboženství*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006, 279 s. ISBN 80-7106-834-9.

HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku: vášně a trpělivost v setkání víry s nevírou*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, 252 s.
ISBN 978-80-7106-907-2.

HALÍK, Tomáš. *Žít s tajemstvím: podněty k promyšlení víry*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, 250 s. ISBN 978-80-7422-255-9.

HALÍK, Tomáš a Tomasz DOSTATNI. *Tomáš Halík: smířená různost: rozhovor*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 211 s., [16] s. barev. obr. příl.
ISBN 9788073678609

HUNTINGTON, Samuel P. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. Vyd. 1. V Praze: Rybka Publishers, 2001, v, 447 s. ISBN 80-86182-49-5.

JANDOUREK, Jan a Tomáš HALÍK. *Tomáš Halík: ptal jsem se cest*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1997, 287 s., [8] s. obrazových příloh. Rozhovory (Portál).
ISBN 80-7178-143-6.

JOHNSON, Luke Timothy. *Evangelium podle Lukáše*. Editor Daniel J Harrington. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 458 s. Sacra pagina. ISBN 80-7192-560-8.

Katechismus katolické církve. 1995. 1. vyd. Praha: Zvon, 793 s. ISBN 80-711-3132-6.

Máš před sebou všechny mé cesty: sborník k 60. narozeninám Tomáše Halíka. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 431 s. ISBN 978-80-7106-959-1.

RAHNER, Karl a Herbert VORGRIMLER. 1996. *Teologický slovník*. První. Praha: Zvon. ISBN 80-7113-088-5.

Salvatoria: almanach k 60. narozeninám Tomáše Halíka. [2008?]. Vyd. 1. Praha: Pro Akademickou farnost Praha vydala ve spolupráci s Evropskou lidovou stranou Česká křesťanská akademie, 304 s., [32] s. obr. příl. ISBN 978-80-85795-40-0.

ZVĚŘINA, Josef. 2003-. *Teologie Agapé: dogmatika*. Vyd. 2., Ve Vyšehradu 1. Praha: Vyšehrad, 2 sv. ISBN 80-702-1432-5.

www.innerexplorations.com/chtheomortext/kr.htm (cit. 5.5.2015)

Biblické citace převzaty z www.biblenet.cz, Český ekumenický překlad